

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»,

До захисту

Завідувач кафедри публічної політики

д.держ.упр., проф. В.Б.Дзюндзюк

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ОСНОВА ПАРТНЕРСТВА З
ГУМАНІТАРНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ
КОНФЛІКТІВ

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

281 Публічне управління та адміністрування

281 Публічна політика та управління в умовах гібридних загроз

Виконавець:

здобувач II курсу, групи - ППГД 23

С. А. Ващенко

Науковий керівник

д.держ.упр., проф.

О. М. Крутій

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА З ГУМАНІТАРНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ	7
1.1 Теоретичний розгляд основ співпраці громадянського суспільства з гуманітарними організаціями	7
1.2 Правові аспекти діяльності громадянського суспільства в умовах глобальних конфліктів.....	13
РОЗДІЛ 2. РОЗГЛЯД СУЧАСНОГО СТАНУ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ГУМАНІТАРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ КОНФЛІКТІВ	22
2.1 Міжнародний досвід громадянського суспільства як фундамент для розвитку соціального партнерства в умовах глобальних конфліктів.....	22
2.2 Аналіз громадянського суспільства як базису для розвитку соціального партнерства в умовах глобальних загроз в Україні.....	29
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ОСНОВИ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА З ГУМАНІТАРНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ	355
3.1 Розвиток та стабілізація соціального діалогу в умовах глобальних конфліктів в Україні.....	355
3.2 Застосування інноваційних підходів у формуванні розвитку соціального діалогу між владою та громадськістю.	477
ВИСНОВКИ.....	555
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	588

ВСТУП

Актуальність теми. Глобальні конфлікти стають усе більш поширеним явищем, породжуючи численні гуманітарні кризи. Серед них війни, збройні протистояння, екологічні катастрофи, пандемії, що викликають масові переміщення населення, економічну нестабільність і соціальну напругу. Ті масштабні воєнні дії, які зараз відбуваються у різних регіонах, такі як на території України, Сирії, Ізраїлю, в африканських країнах мають прямі наслідки на впровадження глобальних гуманітарних програм від міжнародних організацій при посередництві регіональних громадських організацій. Конфлікти сучасності мають комплексний характер, включаючи військові, інформаційні, економічні та культурні аспекти. У таких умовах державні органи часто не здатні самотійно забезпечити ефективне управління кризами. Виникає потреба у координації дій між державою, громадянським суспільством і гуманітарними організаціями.

Негайне реагування на потреби місцевих громад, особливо в зонах конфліктів, найчастіше забезпечується громадськими організаціями. Вони швидко адаптуються до нових викликів, виступають медіаторами між владою та населенням і сприяють розбудові довіри між усіма сторонами. Громадянське суспільство виконує ключову роль у встановленні зв'язків між державними структурами, міжнародними організаціями та місцевими громадами.

Організації, такі як ООН, Міжнародний Комітет Червоного Хреста та Médecins Sans Frontières, активно співпрацюють із місцевими ГО для забезпечення гуманітарної допомоги. У цьому партнерстві громадянське суспільство стає важливим оператором, що допомагає подолати мовні, культурні та адміністративні бар'єри.

Публічне управління у кризових умовах вимагає інноваційного підходу до формування політик і стратегій, що враховують потужний потенціал громадянського суспільства. В свою чергу, громадянське суспільство сприяє

зміцненню довіри до органів влади через забезпечення прозорості процесів ухвалення рішень і контролю за їх виконанням. Громадські організації можуть сприяти державі у формуванні політик, які відповідають потребам громади, забезпечуючи соціальну згуртованість. У сучасних глобальних конфліктах інформаційний аспект відіграє ключову роль. Громадські організації співпрацюють з урядами та міжнародними партнерами для викриття фейків, захисту прав людини та забезпечення доступу до достовірної інформації.

Для України, яка переживає масштабну війну, партнерство громадянського суспільства з гуманітарними організаціями має вирішальне значення. Масштабна гуманітарна криза, спричинена війною, потребує ефективної взаємодії між громадянським суспільством, владою та міжнародними донорами для допомоги постраждалим громадянам. Громадянське суспільство в Україні вже довело свою ефективність у наданні гуманітарної допомоги, евакуації населення, створенні притулків та відновленні зруйнованої інфраструктури. Український досвід може стати зразком для інших країн, що стикаються зі схожими викликами. Це стосується як інтеграції гуманітарних ініціатив у систему публічного управління, так і використання новітніх технологій для оптимізації процесів допомоги.

Дана тема має значення не лише для поточного кризового реагування, але й для побудови довгострокових стратегій. Підвищення обізнаності громадян про важливість їхньої участі у вирішенні гуманітарних криз сприятиме зміцненню соціальної відповідальності та активності населення. Вивчення і застосування кращих практик міжнародного партнерства дозволить вдосконалити механізми реагування на кризи.

Актуальність теми зумовлена її критичною важливістю для формування стійкої, згуртованої та відповідальної системи публічного управління в умовах сучасних викликів. Громадянське суспільство в партнерстві з гуманітарними організаціями стає основою для створення інклюзивного і гуманного підходу до вирішення глобальних конфліктів, забезпечуючи баланс між державними, міжнародними та місцевими інтересами. Проте, певні аспекти даної тематики

потребують додаткових теоретичних та практичних розробок, чим і зумовлено вибір теми дослідження.

Даною тематикою займаються такі вітчизняні дослідники, як О. Гарань, Є. Головаха, Т. Желюк, О. Крутій, В. Колтун, А. Ліпенцева, Т. Мельник, Н. Нижник, М. Нинюк, Л. Приходченко, С. Серьогіна та ін. Ці дослідники та установи зосереджуються на таких аспектах, як вплив громадянського суспільства на вирішення гуманітарних проблем, механізми взаємодії з міжнародними гуманітарними структурами, а також роль волонтерських ініціатив під час кризових ситуацій, включаючи військові конфлікти.

Метою магістерської роботи є наукове обґрунтування теоретичних аспектів та розробка перспективних напрямів розвитку партнерства між громадянським суспільством та гуманітарними організаціями в умовах глобальних конфліктів.

Виходячи із поставленої мети роботи, основними *завданнями* дослідження є такі:

- розглянути теоретичні основи співпраці громадянського суспільства з гуманітарними організаціями;
- охарактеризувати правові аспекти діяльності громадянського суспільства в умовах глобальних конфліктів;
- дослідити міжнародний досвід громадянського суспільства як фундамент для розвитку соціального партнерства в умовах глобальних конфліктів;
- проаналізувати громадянське суспільство як базис для розвитку соціального партнерства в умовах глобальних конфліктів в Україні;
- запропонувати напрями розвитку громадянського суспільства як основи для зміцнення соціального партнерства з гуманітарними організаціями.

Об'єктом дослідження є партнерство громадянського суспільства та гуманітарних організацій в публічному управлінні.

Предмет дослідження - громадянське суспільство як базис розвитку партнерства в умовах глобальних загроз.

Методи дослідження. У роботі використані загальнонаукові методи аналізу, аналогії і спеціальні методи дослідження оцінки ефективності соціальний діалог у взаємодії влади та громадськості.

Практичне значення результатів роботи полягає у тому, що вони можуть бути використані у розробці пропозицій щодо вдосконалення партнерства громадянського суспільства та гуманітарних організацій в публічному управлінні.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА З ГУМАНІТАРНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ

1.1 Теоретичний розгляд основ співпраці громадянського суспільства з гуманітарними організаціями

Громадянське суспільство є ключовим елементом демократичної держави. Громадянське суспільство являє собою незалежну від держави сферу суспільного життя, яка об'єднує громадян через громадські організації, рухи та ініціативи для досягнення спільних інтересів. Воно взаємодіє з державою, але має власні цілі, структуру та правила функціонування.

Інститути громадянського суспільства представлені різноманітними організаціями, які відображають інтереси громадян: політичними партіями, профспілками, благодійними фондами, релігійними та творчими організаціями тощо. Їх основна мета — сприяти вирішенню спільних проблем, захищати права й свободи, підтримувати соціальну справедливість і розвивати демократію.

Динаміка розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні говорить про те, що в 1991 році в Україні було зареєстровано 324 громадські організації. До 1996 року їх кількість зросла до 3548, а на початок 2021 року нараховувалося 92 470 громадських організацій, 18 875 громадських спілок, 26 651 релігійна організація, 28 713 профспілок, 317 творчих спілок, 19 812 благодійних організацій та 1649 органів самоорганізації населення [17; 19].

Роль громадянського суспільства у розв'язанні ключових суспільних завдань полягає в тому, що інститути громадянського суспільства допомагають громадянам об'єднуватися для вирішення нагальних проблем, зокрема:

1. Захист прав і свобод.

Організації громадянського суспільства активно займаються моніторингом дотримання прав людини, надають юридичну допомогу та сприяють захисту свободи слова.

2. Участь у політичному процесі.

Громадські організації створюють умови для участі громадян у формуванні та реалізації політики, лобіюють інтереси суспільства, організовують консультації з владою.

3. Протидія гібридним загрозам.

Громадянське суспільство сприяє розвитку громадянської освіти та культури, допомагаючи громадянам розвивати навички критичного мислення та протидіяти маніпуляціям і пропаганді.

Підтримка демократії та верховенства права говорить про те, що громадянське суспільство відіграє значну роль у розвитку демократичних інститутів і зміцненні верховенства права:

- проведення просвітницьких кампаній, що допомагають громадянам усвідомлювати свої права;
- забезпечення участі у виборчому процесі, допомога у реєстрації виборців;
- викриття корупційних схем та підтримка жертв корупції.

Таким чином, громадянське суспільство є основою демократичного суспільства, сприяючи не лише політичній активності громадян, а й забезпеченню соціальної згуртованості, захисту прав і свобод та протидії викликам сучасності.

Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні була затверджена Президентом України у 2021 році та її план реалізації має бути здійснений до 2026 року. Звичайно в умовах воєнних дій та інших гібридних загроз є вірогідність її продовження або корегування. У цьому документі наголошується, що реалізація демократичних цінностей, зафіксованих у Конституції України, зокрема свободи висловлення поглядів, свободи об'єднання та участі громадян в управлінні державними справами, базується на ефективному партнерстві між державою та громадянським суспільством [14].

Очікувані результати реалізації стратегії передбачають впровадження завдань, передбачених планом заходів Національної стратегії, він має забезпечити наступне:

- підвищення обізнаності громадян про можливості створення інститутів громадянського суспільства;
- спрощення процедур реєстрації цих інститутів;
- зростання рівня участі громадян, місцевих мешканців і громадських організацій у процесі ухвалення рішень на національному та місцевому рівнях;
- посилення інституційного та ресурсного потенціалу громадських організацій, що сприятиме їхній активній участі у соціально-економічному житті, зокрема в благодійній та волонтерській діяльності;
- розширення механізмів фінансової підтримки громадських організацій з боку державних органів, місцевого самоврядування, бізнесу та громадян;
- активне впровадження практик співпраці між громадськими організаціями, підприємцями та органами влади задля досягнення суспільного блага [13; 14].

Роль громадянського суспільства в умовах демократичного розвитку. Сучасний розвиток демократичного суспільства відзначається зростанням впливу неурядових організацій та громадянських інститутів у вирішенні соціальних проблем. Це зумовлює не лише зміни у правових засадах функціонування держави, а й трансформацію соціальних моделей поведінки, норм комунікації та взаємодії.

Соціальне партнерство як новий вектор суспільного розвитку в умовах сьогодення є важливим аспектом є розвиток соціального партнерства, яке постає як новий елемент суспільного життя. Воно сприяє формуванню інноваційних підходів до співпраці між державою, бізнесом і громадянським суспільством, що дозволяє ефективно вирішувати актуальні соціальні виклики.

Соціальне партнерство як інструмент розвитку суспільства.

Суспільство, як рушійна сила розвитку, орієнтоване на створення умов для ефективного співіснування та прогресу країни й бізнесу в інтересах громадян. Це

передбачає формування спільних цілей розвитку, що, у свою чергу, потребує створення консолідованих структур — складових громадянського суспільства. Їхнє ключове завдання полягає у впливі на роботу державних органів і бізнесу, формуванні комунікацій та визначенні основних підходів до вирішення соціальних проблем.

Роль соціального партнерства з досвіду західних країн свідчить, що цей феномен є важливим інститутом, який сприяє покращенню рівня життя, забезпечує соціальну злагоду, стимулює прогрес і запобігає соціально-економічним конфліктам. Для досягнення поставлених цілей і успішної трансформації економіки та соціальної сфери необхідні дієві механізми взаємодії між державою та бізнесом. Ці механізми мають бути спрямовані на координацію дій, врахування інтересів підприємців і різних соціальних груп у процесі формування та реалізації соціально-економічної політики.

Соціологічною сутністю соціального партнерства науковий аналіз цього процесу, включає вивчення його характеристик, механізмів і форм реалізації. Дослідження підтверджують багатогранність цього феномену, що обумовлюється різними концептуальними підходами та рівнями його вивчення. Науковці визначають ключові характеристики соціального партнерства, сфери його впровадження та багатофункціональні можливості.

Соціологічний підхід до соціального партнерства наголошує, що його основними суб'єктами є роботодавці та працівники, які не можуть реалізувати свої інтереси без взаємодії. Роботодавці залежать від працівників для отримання прибутку, а працівники — від роботодавців для забезпечення засобів до існування. Попри спільність інтересів, їхні ролі й функції різняться, що зумовлює відмінності в позиціях та інтересах.

Варто відмітити в цьому процесі збереження балансу інтересів через партнерство. У таких умовах формується потреба в оптимальному балансі інтересів через політику соціального партнерства. Ця політика допомагає об'єднати зусилля бізнесу та працівників на основі спільних цілей, створюючи

основу для ефективного вирішення конфліктів та забезпечення гармонійного розвитку суспільства.

Соціальне партнерство у своєму широкому розумінні виступає важливим інструментом соціальної взаємодії, який забезпечує досягнення поставлених цілей, гармонізацію потреб та узгодження інтересів різних суб'єктів суспільних відносин. Це система розвинених соціальних взаємин, спрямованих на формування, узгодження та захист інтересів працівників, роботодавців, соціальних груп, громадських організацій, органів державної влади та місцевого самоврядування. Ці суб'єкти взаємодіють на основі укладених угод, договорів та консенсусу, сприяючи вирішенню важливих питань соціально-економічного розвитку.

Соціальне партнерство характеризується як система відносин, заснована на взаєморозумінні, довірі та співпраці між учасниками соціального діалогу. Воно передбачає договірне регулювання взаємовідносин між сторонами, яке сприяє встановленню стабільності в суспільстві та формуванню сприятливого соціального клімату.

Невід'ємною частиною соціального партнерства є соціальний діалог — процес, який включає обмін інформацією, проведення переговорів і досягнення консенсусу між сторонами. Визначення соціального діалогу, подане Міжнародною Організацією Праці (МОП), описує його як будь-яку форму переговорів, консультацій або обміну інформацією між урядом, роботодавцями та працівниками щодо питань, які мають спільний інтерес і стосуються економічної та соціальної політики [47].

Соціальний діалог може приймати різні форми:

- тристоронній формат за участю уряду як офіційної сторони;
- двосторонні відносини між працівниками та роботодавцями (або їх профспілками), які можуть проходити за посередництва або безпосередньої участі уряду.

Процеси соціального діалогу можуть бути як формальними (інституційними), так і неформальними, часто поєднуючи обидва підходи. Він

може здійснюватися на різних рівнях — від національного до регіонального чи корпоративного, а також охоплювати міжпрофесійні, галузеві або змішані формати [47].

Основна мета соціального діалогу полягає у сприянні досягненню взаєморозуміння та залученні ключових зацікавлених сторін до демократичного процесу ухвалення рішень у сфері праці. Успішні структури соціального діалогу мають значний потенціал для:

- вирішення ключових соціально-економічних питань;
- сприяння ефективному управлінню та забезпеченню стабільності;
- запобігання соціальним та промисловим конфліктам;
- стимулювання економічного розвитку та прогресу.

Таким чином, соціальний діалог виступає основою соціального партнерства, створюючи платформу для взаємодії, яка сприяє забезпеченню соціальної злагоди, економічної стабільності та розвитку суспільства в цілому.

Соціальний діалог є ключовою умовою для досягнення взаєморозуміння, довіри та співпраці між сторонами соціального партнерства, що необхідно для його ефективного функціонування. На практиці соціальний діалог та соціальне партнерство часто є нерозривними, оскільки основою для їх розвитку слугує постійний обмін інформацією між учасниками, обговорення важливих питань та досягнення спільних рішень.

Соціальне партнерство у сучасному світі вважається одним із фундаментальних елементів успішного суспільного розвитку. Воно сприяє стабілізації соціальних умов, покращенню якості життя, економічному зростанню та гармонізації суспільних відносин.

Однак в Україні розвиток форм соціального партнерства стримується низкою політичних і соціально-економічних факторів. Однією з основних проблем є недостатність законодавчої бази, що регулює соціальне партнерство. Через це порушуються права працюючих громадян, що часто призводить до серйозних соціально-трудова конфліктів. Для запобігання таким ситуаціям необхідно створити адекватні правові механізми. Державно-правове

регулювання має забезпечити сторони соціально-партнерських відносин юридичною захищеністю, сприяти подоланню конфліктів та вдосконаленню взаємодії між ними.

Для розвитку соціального партнерства необхідно створити належні умови для ведення соціального діалогу. Це, зокрема, передбачає формування чіткої правової бази, яка забезпечує рівні права та можливості для всіх учасників діалогу. Важливим є зміцнення профспілок як основних представників працівників, надання сторонам доступу до необхідної інформації та ресурсів, а також створення умов для регулярних переговорів.

В сучасних умовах, коли Україна стикається з новими викликами, пов'язаними з війною та гібридними загрозами, розвиток соціального діалогу та партнерства стає особливо актуальним. Гібридні загрози, які включають військові, економічні, інформаційні та інші заходи, спрямовані на дестабілізацію держави, підрив економіки та руйнування демократичних інститутів, створюють додаткові труднощі для соціального партнерства.

У таких умовах розвиток соціального діалогу є важливим завданням як для держави, так і для приватних компаній та організацій громадянського суспільства. Він має стати інструментом для подолання викликів і зміцнення демократичних засад суспільства.

1.2 Правові аспекти діяльності громадянського суспільства в умовах глобальних конфліктів

Говорячи про гібридну війну, можемо зазначити, що це один з видів конфлікту, що характеризується комплексним використанням військових, економічних, політичних, інформаційних та інших засобів для досягнення цілей. Хоча цей підхід здається сучасним, подібні тактики застосовувалися ще в давнину. Перші задокументовані випадки датуються п'ятим століттям до нашої ери під час Пелопоннеської війни між Афінами та Спартою. Тоді, окрім звичайних військових дій, Афіни підбурювали підлеглих Спарті ілотів до

повстань. Така тактика створення внутрішньої напруженості стала важливим елементом гібридної війни. Незважаючи на військову міць, Спарта не змогла протистояти цій стратегії, яка значно послабила її зсередини. Ця концепція внутрішньої дестабілізації згодом поширилася і стала важливою складовою конфліктів у подальшій історії.

Деякі історики та дослідники вважають, що ідеї гібридної війни значно розвинулися за часів Третього рейху. Адольф Гітлер і Йозеф Геббельс, міністр народної освіти та пропаганди, відіграли ключову роль у формуванні її основ. Геббельс створював ідеологічне підґрунтя для початку та ескалації бойових дій. Наприклад, напад на Польщу у 1939 році розпочався з провокації, коли переодягнуті у польську форму німецькі військові інсценували напад на німецьких громадян. Ця операція стала приводом для розв'язання Другої світової війни.

У роки війни пропаганда Третього рейху значно посилилася, особливо через радіо та кінохроніку. Геббельс активно поширював ідею «священної війни» за збереження «німецьких цінностей» у таких виданнях, як тижневик «Das Reich», що почав виходити у 1940 році. Сучасна Російська Федерація використовує аналогічні методи, застосовуючи телебачення, друковані ЗМІ та Інтернет для пропаганди та маніпуляцій, чим нагадує методи Геббельса [12, 23].

Однією з основних характеристик гібридних конфліктів є прихованість. Агресор прагне досягти своїх цілей через широкий спектр непрямих дій, часто залучаючи сторонні сили для виконання "брудної роботи". Це дозволяє уникнути прямої відповідальності та зберегти легітимність на міжнародній арені (див. Таблиця 1 «Класифікація гібридних загроз»).

Аналізуючи природу гібридних конфліктів, варто звернути увагу на ключові елементи, що сприяли їх появі як нового типу протистоянь. Одним із визначальних чинників стала модель безпеки, яка сформувалася після завершення Другої світової війни. У сфері міжнародних відносин держави, які прагнуть здійснити агресивні дії проти інших суб'єктів, почали активно шукати

способи обходу норм міжнародного права, зокрема гуманітарного, положень Женевських конвенцій і визначення поняття «агресія».

Таблиця 1. Класифікація гібридних загроз

Тип	Опис	Приклади
Військові гібридні загрози	Застосування військової сили або загроза її застосування в поєднанні з іншими засобами впливу	Військова агресія Кібератаки на військову інфраструктуру Дезінформація про військові дії Залучення найманців Підриг військової техніки та озброєння Сприяння тероризму
Економічні гібридні загрози	Економічні санкції, блокади, кібератаки на фінансову систему та інші заходи, спрямовані на дестабілізацію економіки держави	Економічні санкції Блокада портів Кібератаки на банки та фондові біржі Руйнування промислових підприємств Сприяння фінансовим кризам Підриг торговельних відносин Сприяння тіньовій економіці
Інформаційні гібридні загрози	Поширення дезінформації, пропаганди, фейків та інших матеріалів, які спрямовані на дестабілізацію суспільної думки	Поширення дезінформації про вибори Пропаганда насильства та ненависті Фейкові новини Маніпулювання громадською думкою щодо соціальних питань Розпалювання етнічних та релігійних розбратів Підриг довіри до інститутів влади Створення паралельних інформаційних систем Сприяння поширенню ворожнечі та ненависті
Політичні гібридні загрози	Залучення до політичних процесів в державі агентів впливу, які працюють на користь іншої держави	Політична корупція Підкуп політиків Маніпулювання громадською думкою Підриг демократичних інститутів Сприяння переворотам Сприяння змінам конституції
Соціальні гібридні загрози	Загострення соціальних проблем, маніпулювання громадською думкою щодо соціальних питань	Створення конфліктів між соціальними групами Розпалювання етнічних та релігійних розбратів Стимулювання міграції Підриг соціальної безпеки Поширення паніки та страху Сприяння поширенню екстремізму та радикалізму
Екологічні гібридні загрози	Порушення екологічних норм, завдання шкоди довкіллю, які спрямовані на дестабілізацію ситуації в державі	Забруднення навколишнього середовища Знищення природних ресурсів Екологічні катастрофи Сприяння змінам клімату Зниження якості життя населення Сприяння поширенню захворювань
Інфраструктурні гібридні загрози	Пошкодження або знищення інфраструктурних об'єктів, які мають важливе значення для життєдіяльності держави	Атака на енергосистему Атака на транспортну інфраструктуру Атака на критичну інфраструктуру Сприяння хаосу та безладу Сприяння поширенню паніки та страху
Інноваційні гібридні загрози	Розробка і застосування нових технологій, які можуть бути використані для дестабілізації держави	Розробка кіберзброї Розробка та показове випробування нових видів зброї, в т.ч. на основі ядерної

Іншим фактором, що вплинув на появу цього типу конфліктів, є процеси глобалізації та науково-технічний прогрес. Сучасні технології, такі як комп'ютери, смартфони, Інтернет і соціальні мережі, радикально змінили способи ведення війни. Наприклад, наявність смартфонів з камерами у більшості громадян значно ускладнює приховане введення військ агресора. Це змушує агресора забезпечувати анонімність своїх сил, уникати явного зв'язку з державними структурами противника.

Крім того, сучасні інформаційно-комунікаційні технології створюють широкі можливості для ведення інформаційної та психологічної війни. Концепція інформаційного суспільства передбачає, що війни XXI століття будуть значною мірою інформаційними, складними і глибоко інтегрованими в повсякденне життя суспільства, а саме суспільство стає частиною конфлікту. Усі ці фактори разом утворюють базис для виникнення та розвитку гібридних конфліктів.

Аналізуючи досвід збройних конфліктів XX століття та сучасні тенденції розвитку конфліктів нового покоління, можна зазначити, що як гібридна, так і конвенційна війна мають низку спільних рис. Зокрема, це збройне протистояння, яке може перерости в масштабний збройний конфлікт. Значну роль у таких війнах відіграють пропаганда, інформаційна війна та психологічний тиск, які спрямовані як на збройні сили противника, так і на населення загалом. Інформаційна війна стала невід'ємною складовою сучасних конфліктів, поряд із застосуванням сил спеціальних операцій, диверсій у тилу противника, партизанських та інколи терористичних методів. Часто такі конфлікти розгортаються без офіційного оголошення війни.

Особливість гібридних конфліктів полягає в акценті на психологічному впливі, який стає вирішальним чинником успіху. Основні методи психологічного впливу включають психологічні операції, інформаційну війну та психологічний тиск.

Психологічні операції, зокрема створення образу ворога, спрямовані на формування у суспільства необхідного уявлення про війну та її учасників. У

таких конфліктах противник зазвичай змальовується як агресор, який загрожує національній безпеці та інтересам. Це сприяє зростанню ворожості та ненависті до нього, створюючи підґрунтя для соціальної дестабілізації та конфліктів.

Для реалізації таких операцій використовуються дезінформація, пропаганда та фейкові новини, які активно поширюються через медіа і соціальні мережі. Задля формування негативного образу ворога також використовуються інструменти культури, зокрема кіно, музика та література, а освіта може ставати засобом впливу ще з дитинства. Як приклад, під час Другої світової війни нацистська Німеччина поширювала пропаганду, яка представляла євреїв як небезпечних ворогів, що загрожують існуванню Німеччини.

Іншим ключовим аспектом гібридної війни є інформаційна війна. Її мета – поширення дезінформації, пропаганди та фейкових новин, спрямованих на дестабілізацію суспільства, підрив довіри до влади, формування негативного ставлення до державних інституцій і маніпулювання громадською думкою. Інформаційна війна охоплює широкий спектр методів, включаючи злам інформаційних систем, маніпуляції в соціальних мережах, залякування чи підкуп медіа. Усе це сприяє досягненню цілей агресора шляхом створення хаосу та послаблення противника [9].

Під час Холодної війни США та Радянський Союз активно вели інформаційну війну, спрямовану на підрив довіри один до одного [2]. У сучасному контексті, під час російсько-української війни, Російська Федерація використовує дезінформацію та пропаганду, щоб представити Україну як країну, де нібито панує фашизм і насильство. Це робиться для підриву української державності та існуючої системи територіального управління [21; 23].

Важливим елементом гібридного протистояння є психологічний тиск. Його метою є деморалізація та дезорганізація противника. Цей метод спрямований на підрив довіри до уряду та військового командування, зниження ефективності управління військами, а також ослаблення бойового духу та морального стану військових. Серед засобів психологічного тиску — тероризм,

захоплення заручників, використання хімічної або біологічної зброї, залякування, тортури та пропаганда.

Психологічні аспекти гібридної війни часто впливають на підсвідомість. Агресор прагне викликати у цільовій аудиторії такі емоції, як страх, паніка, ненависть або ворожнеча. Ці почуття можуть призводити до хибних рішень чи дій, вигідних противнику. Ефективність таких методів значна, оскільки вони здатні деморалізувати та дезорганізувати противника, що ускладнює його здатність захищатися навіть від прямої військової агресії.

Навіть коли гібридна війна застосовує невійськові методи, її вплив спрямований на охоплення широкого кола інтересів інших суб'єктів. Однак незалежно від форм війни — чи це бойові дії, інформаційні атаки, чи інші форми впливу — основними жертвами завжди залишаються цивільні особи, які є найбільш вразливими до таких видів агресії.

У процесі розробки стратегії гібридної війни враховуються ключові характеристики гібридних загроз, які дозволяють ефективно використовувати їх на всіх етапах конфлікту. Ці загрози мають синергетичний ефект, тобто їхній руйнівний потенціал значно перевищує суму впливів окремих компонентів. Ефективність досягається завдяки реалізації складної системи взаємопов'язаних підготовчих і виконавчих заходів, що включають координацію дій великої кількості учасників як у межах країни-мішені, так і за її кордонами. Успішна реалізація такої стратегії базується на вмілому використанні як воєнних, так і невоєнних засобів для створення динамічної та керованої ситуації.

Руйнівний потенціал гібридної стратегії забезпечується ретельним прогнозуванням і стратегічним плануванням на кожному її етапі. Після закінчення Холодної війни та розпаду СРСР гібридна війна Заходу проти Російської Федерації набула характеру нового типу міждержавного протистояння. Цей формат конфлікту має спільні риси з Холодною війною: глобальний масштаб, безперервний характер і ключовий компонент, що визначає його природу. Для Холодної війни це був ідеологічний компонент, тоді як у гібридному протистоянні домінує цивілізаційний аспект. Обидва базуються на

фундаментально різних світоглядних проектах, кожен із яких, у разі перемоги, претендує на формування морального ядра людства.

Важливим ресурсом гібридної війни є масштабні загрози в інформаційній сфері. Ці загрози доповнюють існуючі інструменти стратегічного стримування (зокрема ядерне, кібернетичне та засоби загального призначення) шляхом широкомасштабного впливу на інформаційні ресурси потенційного супротивника. Таким чином, інформаційний компонент стає ключовим елементом у сучасних стратегіях гібридної війни.

У ході російсько-української війни Росія активно застосовує пропаганду і дезінформацію з метою дискредитації України та її керівництва. Напередодні та на початку повномасштабного вторгнення російські ЗМІ поширювали неправдиві заяви про нібито підготовку України до агресії проти Росії, а також про існування нацизму та геноциду російськомовного населення в Україні [23]. Така інформаційна кампанія сприяла формуванню підтримки вторгнення серед більшості російського населення.

Однак Україна успішно протидіє російській пропаганді та дезінформації. На початку вторгнення українські ЗМІ та громадські організації запустили інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності громадян про методи російського впливу. Ці ініціативи допомогли суспільству зберегти стійкість до маніпуляцій. Нині такі кампанії тривають, забезпечуючи постійне інформування населення про актуальну ситуацію в інформаційному просторі для запобігання спотворенню фактів агресором.

Росія також постійно здійснює кібератаки на державні установи та підприємства України. У перші дні повномасштабного вторгнення ці атаки порушили роботу банківської, енергетичної та інших критично важливих систем, що спричинило дестабілізацію і посилило почуття небезпеки серед населення. Сьогодні ж можна відзначити значне покращення стійкості українських систем до таких атак. Це свідчить про оперативну адаптацію, розвиток та вдосконалення кібербезпекових механізмів з української сторони.

У ситуації постійних гібридних загроз значення громадянського суспільства суттєво зростає. Його роль стає ключовою в таких сферах, як громадянська освіта, культурний розвиток, захист національних прав і свобод, а також активна участь у політичному житті країни. Громадянське суспільство виступає своєрідним щитом, що сприяє підвищенню рівня обізнаності громадян та їх здатності критично сприймати інформацію, особливо ту, що надходить із сумнівних джерел. Це є основним елементом боротьби з дезінформацією, пропагандою та маніпулятивними техніками, які активно використовуються в умовах гібридних загроз.

Особливо важливою є діяльність громадських організацій у захисті прав і свобод людини, протидії цензурі та іншим порушенням свободи слова. Вони повинні також сприяти більш активній участі громадян у політичних процесах, що включає їхню залученість до формування й реалізації національної політики. Це створює можливості для посилення демократичних засад суспільства та підвищення стійкості країни до зовнішніх і внутрішніх викликів.

Водночас гібридні загрози накладають додаткові ризики на діяльність громадянського суспільства. Інформаційна війна, яку ведуть агресори, має на меті маніпулювання громадською думкою через поширення фейків і пропаганди. Це ускладнює виконання завдань громадських організацій у захисті прав громадян та сприянні їхній участі у державному житті.

Крім того, фінансування громадських організацій із закордонних джерел може призвести до втрати їхньої незалежності. У деяких випадках такі організації можуть стати інструментом для маніпуляцій та провокацій, що загрожують стабільності країни. Також держава чи зовнішні агресори можуть використовувати механізми гібридної війни для репресій проти активістів і громадських об'єднань, обмежуючи їхню діяльність і потенціал впливу.

Для ефективної протидії цим викликам необхідно вживати комплексних заходів. По-перше, забезпечити доступ усіх громадян до якісної громадянської освіти, незалежно від віку, соціального статусу чи рівня освіти. По-друге, посилювати громадські організації, які працюють у сфері захисту прав людини

та боротьби з порушеннями свободи слова. По-третє, створити сприятливі умови для розвитку громадянського суспільства, забезпечуючи прозорість влади та захист громадських інституцій від репресивних заходів.

Таким чином, громадянське суспільство стає ключовим елементом у зміцненні стійкості країни до гібридних загроз, сприяючи не лише захисту прав громадян, але й формуванню демократичного та стійкого суспільства.

РОЗДІЛ 2

РОЗГЛЯД СУЧАСНОГО СТАНУ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ГУМАНІТАРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ КОНФЛІКТІВ

2.1 Міжнародний досвід громадянського суспільства як фундамент для розвитку соціального партнерства в умовах конфліктів

Гібридні конфлікти у світі вже давно перестали бути чимось новим, з ними стикаються багато держав в різних проявах протягом доволі тривалого часу. Проте в такому вигляді й масштабі як зараз, Україна, та й весь демократичний світ, зіткнулися вперше. Найяскравішим прикладом гібридного конфлікту, яким протидії окрема держава є Ізраїль, який від самого заснування перебуває у стані постійної боротьби з різними формами гібридної агресії. Ці загрози включають постійні ризики збройного вторгнення по всьому сухопутному кордону, терористичні атаки з боку радикальних ісламістських угруповань, регулярні ракетні удари з ворожих територій, економічний тиск, кібератаки на критичну інфраструктуру та масштабну інформаційну війну, що охоплює поширення фейків і дезінформації.

В таких умовах громадянське суспільство Ізраїлю відіграє фундаментальну роль у протидії гібридним загрозам. Воно стає важливим інструментом для залучення громадян до суспільного життя, захисту прав людини, збереження демократичних цінностей і сприяння соціальній стабільності. Громадянське суспільство в Ізраїлі представлено численними організаціями, серед яких громадські об'єднання, релігійні структури, аналітичні центри та фонди. Ці інституції активно залучаються до боротьби з гібридними загрозами, допомагаючи країні ефективно реагувати на виклики.

Одним із ключових напрямів їхньої діяльності є протидія пропаганді та дезінформації. Громадські організації проводять освітні кампанії, які

підвищують обізнаність населення щодо методів гібридної війни. Вони також створюють інструменти для викриття фейків і спростування маніпулятивних наративів. Зокрема, Ізраїль неодноразово фіксував спроби Російської Федерації поширювати дезінформацію через створення фейкових копій офіційних сайтів місцевих ЗМІ. Наприклад, була виявлена копія популярного ізраїльського новинного порталу «Walla!» із подібною веб-адресою, де розміщувались матеріали, спрямовані на дискредитацію України та її влади. Такі публікації також містили дезінформацію про президента США Джо Байдена, спрямовану на підриг довіри до США серед ізраїльської аудиторії. Коментуючи цю ситуацію, генеральний директор ізраїльської компанії з кібербезпеки «Cybereason» Ілан Сокол зазначив:

"Опубліковані фейкові матеріали включають статті, що поширюють старі російські наративи про нібито нацистський режим в Україні, а також матеріали, які звинувачують президента США Джо Байдена у спробах дестабілізувати уряд Ізраїлю. Це чітко вказує на спроби Росії посіяти розбрат між Єрусалимом і Вашингтоном." [36]

Таким чином, досвід Ізраїлю в протидії гібридним загрозам демонструє важливість розвиненого громадянського суспільства як одного з основних елементів стійкості держави. Активна участь громадян, організацій і державних структур у боротьбі з гібридними викликами забезпечує не лише захист національних інтересів, але й формує основу для довгострокової стабільності та розвитку країни.

Важливою складовою діяльності громадянського суспільства в Ізраїлі є захист прав людини та збереження демократичних цінностей. Громадські організації відіграють ключову роль у моніторингу дотримання прав людини, оперативно реагуючи на будь-які випадки їх порушення. Вони також активно працюють над просуванням ідеалів демократії, зокрема забезпечують інформування громадян про їхні права та механізми захисту від дискримінації чи неправомірних дій.

Ще одним важливим напрямом діяльності є сприяння соціальній стабільності в країні. Громадські організації в Ізраїлі займаються вирішенням таких нагальних проблем, як бідність, безробіття, соціальна нерівність і доступ до базових ресурсів. Вони підтримують вразливі групи населення та працюють над зміцненням соціальних зв'язків у суспільстві, сприяючи консолідації різних соціальних верств. Це сприяє формуванню атмосфери єдності, що є важливим фактором для подолання зовнішніх і внутрішніх викликів.

«Соціальне партнерство» між громадянським суспільством і державними органами в Ізраїлі відіграє важливу роль у досягненні спільних цілей. Це партнерство розвивається у сферах соціальної політики, економічних ініціатив, національної безпеки та культурного розвитку. Завдяки цьому механізму громадянське суспільство має змогу безпосередньо впливати на формування державної політики, сприяючи прозорості та ефективності прийняття рішень.

Розвиток громадянського суспільства та соціального партнерства в умовах постійних гібридних загроз в Ізраїлі характеризується значним розширенням їхньої ролі. Зокрема, спостерігається посилення діяльності громадських організацій у таких сферах, як боротьба з пропагандою та дезінформацією, захист прав людини, демократичних цінностей і забезпечення соціальної згуртованості. Уряд Ізраїлю також визнає вагомий внесок громадянського суспільства у протидію гібридним загрозам, що сприяє подальшому зміцненню співпраці між державними інституціями та громадськістю.

У цьому контексті зростає роль новітніх технологій, які значно розширюють можливості громадських організацій. Технологічні інструменти дозволяють швидше виявляти та спростовувати фейкову інформацію, забезпечувати кращу комунікацію з громадянами, а також більш ефективно співпрацювати з державними структурами. Це також сприяє розвитку соціального партнерства, відкриваючи нові канали взаємодії між усіма зацікавленими сторонами.

Таким чином, Ізраїль демонструє приклад успішного розвитку громадянського суспільства та соціального партнерства навіть в умовах

постійного впливу гібридних загроз. Його досвід підкреслює важливість консолідації зусиль держави та громадянського сектору для подолання сучасних викликів і забезпечення стабільності та прогресу.

Після трагічних подій 11 вересня 2001 року в американському суспільстві постало складне і суперечливе питання щодо балансу між збереженням демократії та забезпеченням безпеки. Реакція на цей виклик виявилася масштабною: уряд США, за підтримки Конгресу, розробив комплексні програми боротьби з тероризмом, спрямовані як на національний рівень, так і на міжнародну арену. Для американських громадян, які глибоко цінують демократичні свободи, вибір між обмеженням прав і захистом життя та суспільної стабільності став важким, але більшість зрозуміла необхідність таких заходів.

Центральною метою розроблених програм було зміцнення безпеки. Це призвело до змін у взаємовідносинах між громадянами, суспільством і державою. Значення державних структур посилилося, що об'єктивно створило передумови для певних обмежень прав і свобод громадян. Однак такі дії були спрямовані на захист не лише національних інтересів, але й особистої безпеки кожного.

Більшість населення підтримала ініціативи адміністрації президента Джорджа Буша, які передбачали посилення антитерористичних заходів. Громадяни з розумінням ставилися до нових обмежень, таких як посилений контроль у аеропортах, перевірка посилок та особистих речей. Ці заходи сприймалися як необхідна складова боротьби з терористичною загрозою.

Водночас спостерігалось зростання громадської активності. У країні почали виникати широкомасштабні громадські ініціативи, такі як створення добровільних пожежних дружин та активізація діяльності місцевих спільнот. Громадяни почали активно пропонувати ідеї щодо вдосконалення національної системи безпеки. Для підтримки цієї активності уряд США виділив значні фінансові ресурси, зокрема у 2002 році бюджет на боротьбу з тероризмом становив 230 мільйонів доларів. Значна частина цих коштів була спрямована на

реалізацію програми «Сусідська варта». Її завданням було заохочення громадян повідомляти про підозрілі дії сусідів, колег чи інших осіб.

У межах програми проводилися навчання для населення, презентації та інформаційні кампанії, які роз'яснювали правила поведінки в екстрених ситуаціях. Водночас стартувала ініціатива Державного департаменту США «Нагорода за справедливість». Вона передбачала грошову винагороду до 5 мільйонів доларів для осіб, які надавали важливу інформацію про підготовку терористичних актів чи місцезнаходження терористів. Цей підхід орієнтувався на стимулювання співпраці громадян із владою та зниження ризиків співучасті у терористичній діяльності.

Крім цього, Конгрес США ухвалив спеціальні програми, спрямовані на зміцнення зв'язків із громадськістю та співпрацю зі ЗМІ у боротьбі з тероризмом. За перший рік реалізації цих ініціатив вдалося значно знизити активність багатьох організацій і осіб, яких підозрювали у підтримці терористів. Це стало доказом ефективності вжитих заходів і підкреслило важливість об'єднання зусиль держави, громадянського суспільства та ЗМІ у протидії сучасним загрозам.

Після терористичних атак 11 вересня 2001 року в США почали з'являтися численні громадські ініціативи, спрямовані на посилення безпеки та боротьбу з тероризмом. Одним із яскравих прикладів стало запровадження регулярних цілодобових рейдів на вулицях міст, а також у різних установах і закладах у штаті Теннессі. Ініціатива виникла завдяки кільком поліцейським, які діяли насамперед як небайдужі громадяни, прагнучи забезпечити безпеку в регіоні. Цікаво, що ця діяльність не була результатом директиви з боку керівництва, а стала проявом громадської свідомості [35].

Під час одного з таких рейдів, який отримав назву «Раптовий удар», було заарештовано 71 особу, з яких 30 отримали звинувачення у причетності до терористичної діяльності. Операція відзначалася високою ефективністю: до її виконання залучалися лише 50 штатних співробітників поліції, що дозволяло правоохоронним органам продовжувати виконувати свої звичні функції без

порушення загального режиму роботи. Регулярність рейдів залишалася конфіденційною, що сприяло несподіваності операцій.

Події 11 вересня також призвели до значної переорієнтації діяльності міжнародних організацій, які почали більше уваги приділяти питанням антитерористичної боротьби. Наприклад, Міжнародний неурядовий центр підготовки кадрів і досліджень, штаб-квартира якого знаходиться у Великій Британії, активно займається підтримкою громадянських ініціатив у різних країнах світу. Мета цього центру полягає у зміцненні ролі громадянського суспільства як важливого учасника суспільно-політичних процесів. Одним із ключових напрямків роботи організації стала інтеграція зусиль у сфері антитерористичної діяльності [35].

За задумом центру, важливо не лише проводити просвітницькі заходи серед населення, але й активно залучати громадян до розробки і реалізації конкретних антитерористичних заходів. Така активна громадянська позиція передбачає не просто мовчазну підтримку урядових ініціатив, але й активну участь у так званій «війні з терором», яку ведуть країни, такі як США, Велика Британія, Ізраїль та інші представники цивілізованого світу. Подібна взаємодія громадянського суспільства та влади стала важливим фактором у зміцненні глобальної системи безпеки.

Організація благодійників «Незалежна зона», яка має штаб-квартиру в США, виступає унікальним майданчиком для співпраці американських і міжнародних неурядових фондів, програм та інших організаційних структур. Її діяльність спрямована на зміцнення зв'язків між різними секторами громадянського суспільства з метою створення відкритого, справедливого та безпечного суспільства. Експерти організації переконані, що ефективність функціонування державних інституцій значною мірою залежить від виховання активних громадян, які готові спільно працювати задля досягнення суспільного блага. Цей підхід також поширюється на підтримку громадянами державних зусиль у боротьбі з тероризмом [40].

У 2004 році «Незалежна зона» опублікувала довідник «Керівництво з боротьби з тероризмом: заходи», мета якого — ознайомити некомерційні організації з новими вимогами федерального антитерористичного законодавства. У документі розкрито ключові положення правових норм, які спрямовані на запобігання фінансуванню терористичних груп. Також у довіднику надано списки осіб та організацій, взаємодія з якими може бути ризикованою через потенційне пособництво тероризму [48].

У березні 2007 року Бюро демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ) Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) за результатами конференції «Роль громадянського суспільства у запобіганні тероризму» сформувало низку рекомендацій для держав-учасниць ОБСЄ та представників громадянського суспільства. Серед них:

1. Розвиток партнерства з громадянським суспільством шляхом залучення його знань і досвіду.
2. Створення офіційних каналів комунікації між урядом та громадськими організаціями на різних рівнях.
3. Проведення тренінгів та навчальних програм з питань культурно-етнічного різноманіття та прав людини для співробітників правоохоронних органів.
4. Формування безпечного середовища для дискусій, що дозволяє громадянам відкрито обговорювати причини тероризму, антитерористичну політику та інші дотичні питання.
5. Запобігання юридичним обмеженням та переслідуванню неурядових організацій і ЗМІ, які досліджують умови, що сприяють тероризму.
6. Інтеграція правозахисних заходів у всі аспекти антитерористичної політики, визнаючи їх ключовою складовою ефективної боротьби з тероризмом.
7. Сприяння судовій оскаржуваності антитерористичних заходів, щоб забезпечити їх демократичну підзвітність.
8. Оцінка ефективності антитерористичних заходів за участі незалежних експертів та представників громадянського суспільства.

У лютому 2014 року, враховуючи активізацію терористичних організацій у Європі, БДПЛ спільно з Департаментом протидії транснаціональним загрозам Секретаріату ОБСЄ розробило доповідь-настанову «Попередження тероризму і боротьба з насильницьким екстремізмом». У документі розглядаються методи залучення громадян різних категорій (молодь, жінки, представники релігійних громад і етнічних меншин) до співпраці з правоохоронними органами з метою запобігання тероризму. Відзначено також роль малого та середнього бізнесу у формуванні колективної безпеки [41].

Ці ініціативи демонструють важливість міжсекторального співробітництва, де громадянське суспільство відіграє центральну роль у створенні ефективної системи запобігання тероризму.

2.2 Аналіз громадянського суспільства як базису для розвитку соціального партнерства в умовах глобальних загроз в Україні

Прокинувшись зранку 24 лютого 22 року наше громадянське суспільство України опинилося в умовах повномасштабної війни, що супроводжується постійними фізичними та гібридними загрозами з боку Російської Федерації. Незважаючи на значний рівень ризиків і небезпек, громадянське суспільство проявило виняткову активність із перших днів конфлікту. За даними дослідження [4], лише протягом 2022 року в Україні було зареєстровано 6 367 нових благодійних організацій та 2 760 нових громадських об'єднань. Основними напрямками їх діяльності стали підтримка Збройних Сил України та надання гуманітарної допомоги.

Згідно з цим же дослідженням, близько 77% громадських і благодійних організацій долучилися до підтримки військових, тоді як приблизно 90% зосередилися на наданні допомоги внутрішньо переміщеним особам, переселенцям і постраждалим від війни. Окрім цього, громадські організації суттєво активізували діяльність у сфері інформаційно-психологічної підтримки:

близько 70% з них займалися просвітницькими кампаніями, психологічною допомогою та створенням безпечного простору для спілкування постраждалих.

Держава сприяла цій активізації шляхом впровадження спрощених процедур реєстрації громадських організацій, запровадження пільгової податкової політики та внесення змін до законодавства, що регулює волонтерську діяльність. Наприклад, у 2022 році було ухвалено Закон "Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» [5], що забезпечив додаткову підтримку волонтерам. У лютому 2023 року уряд затвердив План заходів із реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021–2026 роки [13], спрямованої на вдосконалення умов для функціонування громадських об'єднань, стимулювання участі громадян у громадському житті, а також підтримку їхньої освітньої, правової та цифрової спроможності.

Ця стратегія охоплює комплекс завдань, включаючи створення сприятливих умов для об'єднання громадян, спрощення реєстраційних процедур, розвиток системи громадянської освіти, забезпечення фінансової підтримки організацій з боку держави, популяризацію їхньої діяльності та вдосконалення цифрової інфраструктури для підвищення ефективності їхньої роботи.

Війна значно посилила солідарність і патріотизм серед українців, які стали більш згуртованими навколо спільної мети – захисту держави та підтримки тих, хто постраждав від бойових дій. Громадські організації працюють у широкому спектрі напрямів: гуманітарна допомога, волонтерство, інформаційна підтримка, психологічна допомога, а також участь у забезпеченні обороноздатності країни. Потреби населення у сфері медицини, освіти, гуманітарної допомоги та житла продовжують зростати, що створює значний виклик для громадянського суспільства.

Уряд України активно співпрацює з громадськими об'єднаннями, залучаючи їх до реалізації стратегічних ініціатив у сферах гуманітарної допомоги, економічного відновлення та забезпечення обороноздатності країни.

Ця взаємодія стала ключовим фактором підтримки стійкості та життєздатності українського суспільства в умовах війни.

Війна в Україні створила середовище, яке сприяє виникненню корупційних ризиків, що вимагає особливої уваги громадських організацій. Їхня діяльність повинна бути спрямована на уникнення будь-яких впливів корупційних схем, а також на виявлення та попередження таких явищ. Це особливо важливо в умовах, коли суспільство і держава стикаються з масштабними викликами, пов'язаними з війною.

Ключовим фактором у подоланні негативних наслідків війни є співпраця уряду та громадянського суспільства. Взаємодія цих двох сторін необхідна для зміцнення інституцій громадянського суспільства, забезпечення прозорості державних процесів і створення сприятливих умов для їхнього подальшого розвитку. Водночас наслідки війни будуть відчуватися ще довго, тому важливо розробити довгострокові стратегії підтримки громадянських ініціатив [20].

Аналіз сучасного стану громадянського суспільства України в умовах гібридних загроз дозволяє рекомендувати посилення державної підтримки організацій через гранти, стипендії та інші механізми допомоги. Необхідно також забезпечити відкритість урядових структур, захист громадських інституцій від можливих репресій і створення умов для їхнього сталого розвитку. Інформаційно-просвітницькі кампанії мають підвищувати обізнаність суспільства щодо гібридних загроз і методів боротьби з ними.

У контексті російської агресії одним із основних викликів стало поширення дезінформації та пропаганди. Ці інструменти активно використовуються для дестабілізації суспільства, підриву довіри до влади та створення хаосу в інформаційному просторі. Для боротьби з цими явищами в Україні ще до початку повномасштабної війни був створений Центр протидії дезінформації, який із 2022 року суттєво активізував свою роботу. Його діяльність включає моніторинг інформаційного простору, аналіз і викриття фейків, створення контенту для боротьби з дезінформацією, а також освітню роботу з громадськістю [43].

Центр зосереджується на виявленні дезінформаційних кампаній у соціальних мережах, медіа та інших джерелах, створюючи альтернативний наратив, заснований на достовірній інформації. Він працює у співпраці з іншими організаціями, що дозволяє швидше реагувати на нові виклики.

Окрім державних ініціатив, громадянське суспільство також долучається до боротьби з інформаційними загрозами. Наприклад, волонтерський проект Mantis Analytics, що стартував у березні 2022 року, став потужним інструментом для моніторингу та аналізу інформаційного простору. Ця платформа на базі штучного інтелекту дозволяє в режимі реального часу обробляти великі обсяги даних із соціальних мереж, медіа, телеграм-каналів та інших джерел. Завдяки використанню сучасних технологій машинного навчання та аналітики, система допомагає визначати джерела дезінформації, механізми її поширення та цільову аудиторію [24].

Проект Mantis Analytics був ініційований групою волонтерів із досвідом у сфері штучного інтелекту та аналізу даних. Згодом він почав співпрацювати з Радою національної безпеки і оборони України та іншими державними структурами, а також привернув увагу іноземних аналітичних центрів і журналістів. Цей приклад демонструє, як технології та громадські ініціативи можуть сприяти протидії російській пропаганді й дезінформації [11].

З огляду на складність викликів, які постали перед Україною, важливо продовжувати інвестиції в розвиток громадянського суспільства, підвищувати його стійкість до гібридних загроз і зміцнювати механізми прозорості та підзвітності в усіх сферах.

Отже, підсумовуючи все вищесказане можемо сформулювати певні висновки.

1. Посилення корупційних ризиків.

Війна створила середовище, яке сприяє зростанню корупції, що вимагає від громадських організацій особливої пильності та активної участі у викритті та запобіганні таким явищам.

2. Співпраця уряду та громадянського суспільства.

Ефективне подолання наслідків війни можливе лише за умови тісної співпраці між державою та громадськими інституціями. Така взаємодія допомагає зміцнити громадянське суспільство та підвищити прозорість державних процесів.

3. Підтримка громадянських ініціатив.

Для подальшого розвитку громадянського суспільства важливо забезпечити державну підтримку через гранти, консультації та інші механізми. Прозорість і відкритість урядових структур також є ключовими умовами для сталого розвитку громадських організацій.

4. Протидія дезінформації та пропаганді.

Гібридні загрози, зокрема дезінформація та пропаганда, залишаються одним із головних інструментів дестабілізації. Діяльність Центру протидії дезінформації та громадських ініціатив, таких як Mantis Analytics, є критично важливою для виявлення, аналізу та блокування шкідливих інформаційних кампаній.

5. Використання сучасних технологій.

Інноваційні технології, такі як штучний інтелект і машинне навчання, демонструють високу ефективність у боротьбі з інформаційними загрозами. Їх впровадження дозволяє швидше реагувати на виклики та забезпечує кращу координацію між урядом і громадськими організаціями.

6. Довгострокові стратегії та стійкість.

Наслідки війни залишатимуться відчутними протягом тривалого часу, тому необхідно розробляти довгострокові стратегії, спрямовані на підтримку громадянського суспільства, підвищення обізнаності щодо гібридних загроз і забезпечення прозорості державних процесів.

7. Роль волонтерства.

Волонтерські ініціативи, такі як Mantis Analytics, підкреслюють важливість залучення громадськості до боротьби з дезінформацією та інших викликів війни. Їхня діяльність сприяє формуванню сильнішого, згуртованого суспільства.

Війна в Україні стала важким випробуванням, але також стимулювала активізацію громадянського суспільства, зміцнення його інституцій і впровадження інновацій. Спільні зусилля уряду, громадських організацій і волонтерів сприяють посиленню стійкості країни перед зовнішніми загрозами та закладають основи для майбутнього розвитку.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ОСНОВИ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА З ГУМАНІТАРНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

3.1 Розвиток та стабілізація соціального діалогу в умовах глобальних конфліктів в Україні

Формування ефективного соціального діалогу є одним із ключових завдань для реформування різних сфер українського суспільства. Враховуючи, що Україна визначена соціальною державою, її політика повинна забезпечувати належний рівень соціального захисту, участь громадян у процесах управління (партиципаторне управління) та стабільність у соціально-економічній сфері. Соціальна політика має орієнтуватися на підтримку компромісів у суспільстві, спрямованих на попередження та вирішення конфліктів у системі соціально-трудових відносин.

Соціальний діалог представляє собою процес, у якому сторони — наймані працівники, роботодавці, державні органи та місцеве самоврядування — обговорюють, узгоджують позиції, досягають домовленостей і ухвалюють рішення з важливих питань. Це включає формування та реалізацію державної соціально-економічної політики, а також регулювання соціально-трудових відносин [15].

Соціальний діалог слугує важливим механізмом реформ. Він ґрунтується на принципах добровільності, багатосторонності, консенсусу, відкритості й підзвітності, сприяючи співпраці між різними секторами суспільства. Проте в Україні існують серйозні проблеми з його реалізацією. Зокрема, розвиток суб'єктів соціального діалогу є недостатнім, а культура соціального діалогу

майже не сформована. У багатьох випадках діяльність соціальних партнерів залишається формальною, що знижує ефективність цього процесу.

Відповідно до Закону України "Про соціальний діалог в Україні", соціальний діалог визначається як процес визначення, узгодження позицій та ухвалення рішень між сторонами, що представляють інтереси працівників, роботодавців і держави. Цей процес включає:

- обмін інформацією,
- консультації,
- ведення колективних переговорів,
- укладання колективних договорів і угод.

Соціальний діалог може відбуватися на різних рівнях — національному, галузевому, регіональному, місцевому — і дотримується таких принципів, як законність, рівноправність сторін, добровільність, конструктивне співробітництво, прозорість, пошук компромісів, взаємоповага та відповідальність за виконання взятих зобов'язань [15].

На практиці, соціальний діалог в Україні базується на тристоронньому підході, де беруть участь представники працівників, роботодавців та держави. Однак існуюча система не дає очікуваних результатів. Формальність і недостатня активність учасників процесу є однією з головних перешкод для його ефективного функціонування. Крім того, недосконалість механізмів взаємодії та відсутність належної культури соціального діалогу ускладнюють досягнення компромісів і створення дієвих рішень.

Для розв'язання зазначених проблем необхідно:

1. Підвищити рівень розвитку суб'єктів соціального діалогу, забезпечивши їм доступ до необхідних ресурсів і знань.
2. Формувати культуру соціального діалогу, проводячи просвітницьку роботу серед усіх учасників процесу.
3. Забезпечити прозорість і відкритість усіх етапів соціального діалогу, щоб підвищити довіру між сторонами.

4. Посилити відповідальність за виконання домовленостей, зокрема через механізми контролю та моніторингу.

5. Сприяти реальній участі громадськості, залучаючи їх до обговорень, консультацій та формування рішень.

Ефективний соціальний діалог може стати важливим інструментом для стабілізації соціально-економічної ситуації в країні, підвищення рівня довіри між сторонами і підтримки сталого розвитку держави.

Розширений аналіз принципів трипартизму та його ролі у соціальному діалозі може виражатися у наступному. Резолюція Генеральної конференції Міжнародної організації праці (МОП) наголошує на стратегічному значенні трипартизму та соціального діалогу як демократичних інструментів для вирішення соціальних проблем, досягнення консенсусу та надання необхідної підтримки. Такі механізми дозволяють залучити соціальних партнерів, які відіграють ключову роль у покращенні стандартів праці та вирішенні широкого спектру трудових питань.

МОП активно сприяє розвитку трипартизму, створюючи умови для діалогу між урядом, профспілками та роботодавцями. Успішна реалізація трипартизму залежить від незалежності, свободи і представництва кожної із сторін. Це забезпечує можливість ефективного обговорення проблем та прийняття рішень, які враховують інтереси всіх учасників.

Принципи трипартизму детально регламентовані міжнародними актами, такими як:

- Конвенція № 87 «Про свободу асоціації та захист права на організацію»,
- Конвенція № 98 «Про право на організацію та колективні переговори»,
- Конвенція № 144 «Про тристоронні консультації для сприяння застосуванню міжнародних трудових норм»,
- Рекомендації № 113, № 152, № 163, що визначають механізми взаємодії між сторонами у сфері соціально-трудова відносин.

У документах МОП трипартизм визначається як механізм співпраці між урядами, представниками працівників і бізнесом для формулювання та реалізації

соціально-економічної політики. Він є не лише системою регулювання трудових відносин, а й ідеологією, яка базується на принципах соціальної рівності, взаємоповаги та співробітництва.

Трипартизм виконує декілька функцій:

1. Формування соціального миру: через механізми вільних переговорів та вирішення конфліктів створюється традиція соціальної гармонії.
2. Вдосконалення трудових стандартів: співпраця між сторонами сприяє розробці та впровадженню прогресивних стандартів у сфері праці.
3. Забезпечення соціальної стабільності: трипартизм виступає важливим елементом створення правових рамок для соціальної єдності та верховенства права.

Застосування тристороннього принципу підкреслює незалежність і свободу працівників та підприємців, а також значущість ролі держави у підтримці соціального діалогу.

Попри важливість трипартизму, сьогодні спостерігаються проблеми його практичного впровадження. Формалізація концепції соціального діалогу часто не супроводжується реальними змінами. Для досягнення ефективності недостатньо лише нормативного регулювання, оскільки соціальний діалог не є ізольованим явищем. Його успішність залежить від взаємодії із соціально-економічним середовищем, рівня зрілості учасників процесу та їх здатності до співпраці [18].

Трипартизм та соціальний діалог залишаються ключовими демократичними інструментами, здатними вирішувати соціально-трудова конфлікти та сприяти загальному благу. Для посилення їхньої ролі важливо забезпечити:

- реальну незалежність і представництво сторін,
- підтримку з боку держави,
- розвиток культури соціального діалогу серед учасників,
- інтеграцію принципів трипартизму у всі аспекти соціально-економічної політики.

Це сприятиме зміцненню соціального партнерства, підвищенню рівня довіри між сторонами та створенню умов для сталого розвитку суспільства.

Соціальний діалог здатен досягати поставлених цілей лише за умови виконання ряду ключових передумов, серед яких особливе значення мають формування ефективної національної політики, створення належної нормативно-правової бази, а також забезпечення сприятливого соціального й політичного середовища. Зокрема, національна політика у сфері соціального діалогу повинна бути орієнтована на соціально-економічний розвиток і відповідати принципам соціальної справедливості та відповідальності. Проте наявна політика часто виявляється неефективною. Це проявляється у декларативності соціальної орієнтації ринкової економіки, відсутності дієвої державної підтримки учасників соціального діалогу, низькому рівні захисту працівників, існуванні тіньової економіки та недостатньо розвиненій нормативно-правовій базі механізмів соціального діалогу [14].

Водночас потенціал соціального діалогу у вирішенні соціальних проблем ще далеко не вичерпаний. Цей механізм може слугувати найефективнішим способом зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття рішень, які враховують інтереси працівників, роботодавців, органів державного управління та місцевого самоврядування. Соціальний діалог забезпечує обговорення питань формування та реалізації соціально-економічної політики, а також регулювання трудових і соціально-економічних відносин.

Особливої уваги заслуговує трипартизм як основа соціального діалогу, хоча важливо також розглядати можливість розширення кола його учасників. Практичний і теоретичний досвід свідчить про доцільність включення до процесу неурядових організацій, які можуть суттєво доповнити традиційні сторони діалогу.

З огляду на обраний Україною курс європейської інтеграції, актуальним залишається питання приведення соціального діалогу у відповідність до європейських стандартів. Для цього необхідна глибока реформа, адже чинна система соціального діалогу є незавершеною та недостатньо ефективною, що

зумовлено нерозумінням механізмів його роботи, а також нечіткістю законодавства у цій сфері. Важливим викликом є і недостатній рівень наукових досліджень, що спричиняє суперечливі тлумачення принципів трипартизму, форм соціального діалогу та механізмів його забезпечення. Тому подальші наукові зусилля мають бути спрямовані на розробку концептуальних моделей соціального діалогу, адаптованих до сучасних реалій України та з урахуванням європейського досвіду [7; 34].

Одним зі стратегічних завдань Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021–2026 роки є створення умов для ефективної співпраці між державою, бізнесом і громадянським суспільством. Така співпраця має на меті досягнення позитивних змін у суспільстві, створення публічного блага, рівність участі кожної сторони, координацію зусиль і ресурсів, а також спільну відповідальність за досягнуті результати. Це підкреслює її значення як невід'ємного елемента демократичного процесу [14].

Згідно з міжнародними та європейськими документами, діалог є найінклюзивнішою формою взаємодії між владою та громадянським суспільством. Він сприяє двостороннім дискусіям з урахуванням позицій усіх зацікавлених сторін щодо формування й реалізації місцевої та державної політики, забезпечуючи інтеграцію громадської думки у процеси прийняття рішень.

З огляду на активну інтеграцію України до Європейського Союзу, важливо враховувати, що політико-правова основа ЄС спрямована на створення сприятливих умов для ефективної участі організацій громадянського суспільства (ОГС) у державному управлінні як на рівні союзу, так і на рівні держав-членів. Використовуючи досвід інституціоналізації громадянського діалогу в Європі та інших форм діалогової взаємодії, ЄС та його країни-члени мають потенціал допомогти Україні зміцнити демократичні процеси, розвинути співпрацю між учасниками діалогу, вирішувати актуальні соціальні проблеми та формувати ефективні рішення для повоєнного відновлення.

Питання діалогової співпраці між державними органами ЄС та інститутами громадянського суспільства знаходить відображення в численних наукових роботах, правових документах та публікаціях, підготовлених як європейськими державними установами, так і організаціями громадянського суспільства. Особливу цінність мають праці зарубіжних дослідників, таких як Л. Раво та С. Русак, а також аналітичні звіти загальноєвропейських і міжнародних неурядових організацій, таких як "Громадянське суспільство Європи" та "Міжнародний центр некомерційного права" [37; 45].

Впровадження європейського досвіду в Україні є критично важливим, але навіть у самому ЄС бракує достатньої кількості досліджень, які б оцінювали практичні аспекти нормативного забезпечення процесів громадянського діалогу. Зважаючи на це, необхідно детально аналізувати практику інституціоналізації діалогових форм співпраці на рівні ЄС. Наприклад, стаття 11 Договору про Європейський Союз встановлює обов'язок європейських інституцій підтримувати відкритий, прозорий і постійний діалог з представницькими асоціаціями та громадянським суспільством. Це положення слугує офіційною правовою основою для взаємодії учасників громадянського діалогу [29].

Громадянський діалог у ЄС розглядається як демократичний процес, що формує суспільну думку і може набувати різних форм залежно від залучених сторін. Водночас широке трактування цього інструменту не завжди узгоджується з визначеннями, викладеними в документах, таких як "Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень" або Керівництво Ради Європи щодо участі громадян. У цих документах діалог описується як структурований, довгостроковий процес, спрямований на результат, що базується на взаємному інтересі органів влади та громадянського суспільства в обміні інформацією та думками на всіх етапах розробки й реалізації політики.

На відміну від соціального діалогу, чітко визначеного статтями 151–156 Договору про функціонування ЄС, громадянський діалог не має детально розробленої правової бази, чіткої сфери застосування чи визначених процедур.

Ця концепція надає можливість державним органам створювати різноманітні платформи для взаємодії з громадянським суспільством, такі як публічні слухання, громадські форуми чи консультативні ради. Проте ці формати часто більше спрямовані на обмін думками та досвідом, ніж на реалізацію структурованого громадянського діалогу у визначеному його розумінні [42].

З огляду на це, організовані ЄС заходи, хоч і є корисними для стимулювання дискусій між зацікавленими сторонами, часто не відповідають критеріям діалогу, закладеним у базових документах. Такі платформи залишаються важливими інструментами взаємодії, але потребують подальшого вдосконалення для досягнення більшої ефективності в розв'язанні суспільно важливих завдань.

Відповідно до підходу, який запропонований Європейським економічно-соціальним комітетом, секторальний діалог характеризується як структурована форма співпраці між інститутами громадянського суспільства (ІГС) та представниками законодавчих і адміністративних органів на рівні ЄС та національному рівні, орієнтована на конкретні сфери європейської політики. У свою чергу, «наскрізний» діалог зосереджується на ширших і більш комплексних питаннях розвитку ЄС, таких як екологічні проблеми та інші глобальні виклики.

Втім, у процесі реалізації громадянського діалогу в ЄС виявляється низка правових і організаційних проблем. Серед них — недосконала інфраструктура координації між інституціями ЄС, що спричиняє значну варіативність у практиці взаємодії з ІГС. Так, за даними опитування, проведеного Європейським громадянським форумом у 2018 році, більшість організацій громадянського суспільства відзначили можливість взаємодії з Європейською комісією, але зазначили про суттєво меншу залученість Європарламенту та майже відсутність реального діалогу з Радою ЄС. При цьому 25% респондентів оцінили прозорість ухвалення рішень Радою як незадовільну, а понад 40% — як погану або дуже погану.

Європейська комісія, яку часто вважають найбільш доступною для співпраці з ІГС, має структури (генеральні директорати), які часто ототожнюють

громадянський діалог з іншими правовими формами взаємодії, наприклад, публічними консультаціями. У Плані дій ЄС щодо демократії публічні консультації згадуються як ключовий механізм розвитку участі громадян у політичних процесах. Проте ІГС критикують цей інструмент за низьку ефективність, що підтверджується результатами опитувань: у 2018 та 2020 роках 80% респондентів висловили незадоволення якістю громадянського діалогу через консультаційні механізми.

Іншою формою взаємодії в межах громадянського діалогу є так звані «групи громадянського діалогу» — експертні групи, зареєстровані в Реєстрі прозорості ЄС. Їхня мета — сприяти обговоренню політичних ініціатив, реалізації програм і законодавства ЄС. Наприклад, Група громадянського діалогу з питань Спільної аграрної політики ЄС вважається одним із найбільш успішних прикладів секторального діалогу, оскільки має чітку політико-правову базу. Її діяльність регулюється рішеннями Європейської комісії, що передбачають регулярний обмін думками з усіх аспектів реалізації аграрної політики.

Водночас такі групи не є виключно платформою для ІГС, адже включають представників бізнес-асоціацій, соціально-економічних груп та інших організацій. У результаті структуру груп домінують бізнесові лобісти, що перетворює їх із майданчиків громадянського діалогу на механізм обговорення інтересів зацікавлених сторін.

На рівні ЄС громадянський діалог часто використовується більше як інструмент демонстрації прозорості, ніж як структурований механізм взаємодії з громадськістю. Наприклад, Європейський економічний і соціальний комітет характеризує цей формат як односторонню передачу інформації від громадянського суспільства до європейських інституцій.

Попри те, що у 2009 році Європарламент прийняв резолюцію, яка закликала максимально використовувати існуючі правові механізми для ініціювання діалогу, реальні кроки у цьому напрямку були зроблені лише у 2019 році, коли питання громадянського діалогу перейшло до компетенції віце-

президента Європейської комісії. Це свідчить про повільний прогрес у формуванні повноцінної моделі діалогу, яка б відповідала сучасним потребам демократії участі.

Останніми роками Європейський Союз зробив важливі кроки для підвищення інституційної спроможності громадянського діалогу. Одним із ключових досягнень стало прийняття Європейською комісією «Європейського кодексу поведінки щодо партнерства». Цей документ спрямований на забезпечення ефективної реалізації програм Європейських структурних та інвестиційних фондів (ЄСІФ) через принципи партнерства. Він акцентує на необхідності тісної співпраці між органами державної влади, економічними й соціальними партнерами, а також організаціями громадянського суспільства на всіх етапах програмного циклу: підготовки, впровадження, моніторингу та оцінки. Втім, значних результатів у цьому напрямку поки що не досягнуто, що частково пояснюється наслідками масштабних криз, таких як пандемія COVID-19 і війна Росії проти України.

На відміну від громадянського діалогу, діалог із зацікавленими сторонами має чітке правове підґрунтя. Відповідно до рішення Комісії С(2016) 3301 від 30 травня 2016 року, встановлено правила створення та функціонування експертних груп, які реєструються у Реєстрі прозорості ЄС. Це забезпечує єдині стандарти для всіх учасників. Однак унаслідок великої кількості подібних груп, що носять різні назви — «групи високого рівня», «комітети», «робочі групи», «діалогові групи зацікавлених сторін» тощо — їх важко чітко ідентифікувати саме як платформи діалогу між органами влади та організаціями громадянського суспільства.

Генеральні директори Європейської комісії мають право самостійно визначати склад таких дорадчих органів. На практиці це призводить до того, що більшість експертних груп складаються переважно з представників держав-членів, бізнесу та корпоративних лобістів. За даними досліджень Європейського громадянського форуму, до 70% учасників експертних груп є бізнесменами або лобістами. Деякі групи перетворюються на інструменти просування

корпоративних інтересів, а самі сесії часто зводяться до односторонніх інформаційних заходів без реального обміну думками.

В інших інституціях ЄС, де відсутні формальні рамки для роботи експертних груп, прозорість залучення громадянського суспільства ще нижча. Це знижує ефективність діалогу через відсутність узгодженості в роботі цих органів, нерівномірне представництво різних зацікавлених сторін та недостатню якість зворотного зв'язку. У результаті мета такого діалогу стає нечіткою, а порядок денний — непрозорим для більшості учасників.

Аналіз функціонування громадянського діалогу та діалогу зацікавлених сторін виявляє недостатню увагу європейських інституцій до розвитку цих форм взаємодії. Громадянський діалог залишається найменш інституціоналізованою формою співпраці, оскільки для нього бракує чітких правових норм. Діалог із зацікавленими сторонами, попри його наявну правову базу, страждає від непослідовності та нечіткості в роботі.

Соціальний діалог у ЄС базується на інших формах взаємодії, таких як публічні консультації та європейські громадянські ініціативи. Вони сприймаються як менш затратні з точки зору часу та ресурсів і виконують переважно функцію політичної легітимізації рішень. Це свідчить, що, попри важливість участі громадянського суспільства у формуванні європейської політики, механізми співпраці між органами влади та громадськістю залишаються недостатньо розвиненими і суперечать проголошеним політичним принципам.

Таким чином, перспективним напрямом для подальших досліджень є аналіз можливостей адаптації європейських форм діалогу до української політико-правової системи з урахуванням їхніх переваг і недоліків.

Попри те, що Європейський Союз декларує важливість громадянського діалогу, ця форма взаємодії залишається найменш інституціоналізованою. Відсутність чіткої правової бази ускладнює її функціонування, що негативно впливає на участь громадянського суспільства у формуванні європейської політики. Хоча діалог із зацікавленими сторонами має визначену правову

основу, його реалізація демонструє значні недоліки. Експертні групи, які працюють у цій сфері, часто включають переважно представників бізнесу та корпоративних лобістів, що знижує інклюзивність процесу. Відсутність балансу між інтересами різних учасників перетворює такі групи на інструменти захисту корпоративних інтересів, а не платформу для відкритого діалогу.

Прозорість роботи діалогових платформ залишається на низькому рівні. У багатьох випадках сесії діалогових груп зводяться до односторонньої передачі інформації від органів влади до учасників, що не сприяє справжньому обміну думками. У результаті учасники часто не розуміють чіткої мети та порядку денного таких заходів. Незважаючи на значний потенціал організацій громадянського суспільства (ОГС), їх участь у процесах прийняття рішень є недостатньою. ОГС часто опиняються в меншості у складі експертних груп, поступаючись місцем представникам державних структур та бізнесу. Це звужує можливості для громадянського суспільства впливати на політичні та законодавчі процеси.

Зусилля Європейської комісії щодо розробки нормативної бази для діалогу з громадянським суспільством обмежуються декларативними ініціативами. Наприклад, прийняття «Європейського кодексу поведінки щодо партнерства» створило основу для залучення партнерів у реалізації програм, але не забезпечило суттєвих змін через низку кризових явищ, таких як пандемія та війна в Україні. Якість зворотного зв'язку у процесі громадянського діалогу залишається низькою. Це заважає формуванню довіри між сторонами та ускладнює побудову довгострокового партнерства між органами влади та громадськістю.

Європейський досвід свідчить про важливість чіткої нормативно-правової бази, яка забезпечує ефективну взаємодію між державою та громадянським суспільством. Для України є перспективним впровадження адаптованих моделей європейського діалогу з урахуванням його переваг і недоліків. Особливу увагу слід приділити підвищенню прозорості, балансу представництва та покращенню механізмів зворотного зв'язку.

Чинна політика ЄС у сфері громадянського діалогу не повністю узгоджується із проголошеними принципами інклюзивності та участі. Це створює розрив між теорією та практикою, що обмежує розвиток інноваційних форм залучення громадян до процесу ухвалення рішень. Європейський Союз зробив важливі кроки для інституціоналізації громадянського діалогу, однак суттєві проблеми залишаються нерозв'язаними. Зокрема, необхідно вдосконалювати нормативно-правову базу, підвищувати рівень прозорості та забезпечувати рівномірне представництво всіх зацікавлених сторін. Для України європейський досвід може стати цінним орієнтиром для розвитку власних механізмів взаємодії між державою та громадянським суспільством, але з урахуванням локальних умов та контексту.

3.2 Застосування інноваційних підходів у формуванні розвитку соціального діалогу між владою та громадськістю

Сучасний світ важко уявити будь-яку сферу соціальної діяльності, яка могла б успішно функціонувати, ігноруючи досягнення цифрових технологій. Цифрова епоха докорінно змінила соціальний світ, перетворивши його на інформаційний простір, де ключову роль відіграє інформація, а також засоби її створення, обміну, передачі та практичного застосування. Це привело до формування якісно нового середовища існування людини – так званого «Номо informaticus».

На відміну від попередніх етапів еволюції суспільства, де домінуючим середовищем була природна (екологічна) складова, сучасне суспільство функціонує у штучно створеному інформаційному середовищі. Воно виникло завдяки стрімкому розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що суттєво змінили баланс між природою і суспільством. Тепер базовими є взаємозв'язки між суспільством та інформаційним середовищем, які визначають вектор соціального розвитку.

Інноваційні технології стають фундаментальними інструментами у вдосконаленні соціального діалогу, зокрема у взаємодії громадянського суспільства та органів влади. Вони відкривають нові можливості для ефективної комунікації між сторонами, розширюючи масштаби та доступність цього діалогу. Соціальні мережі, цифрові платформи для обговорень, електронні інструменти голосування й референдумів сприяють залученню широких верств населення, включаючи тих, хто раніше залишався осторонь суспільних процесів.

Такі технології не лише збільшують кількість учасників діалогу, але й забезпечують оперативність і прозорість обміну інформацією. Вони створюють умови для реалізації електронної демократії, підвищуючи рівень громадянської участі у прийнятті рішень. Крім того, інновації стимулюють пошук нових форм співпраці між різними учасниками соціального діалогу. Це може включати розробку спільних проєктів, організацію онлайн-переговорів або створення інтерактивних платформ для обговорення ключових питань.

Таким чином, цифрові технології та інновації не лише трансформують суспільство в інформаційну епоху, але й пропонують ефективні рішення для покращення взаємодії між громадянами, владою та іншими зацікавленими сторонами. Вони виступають каталізатором змін, що роблять соціальний діалог більш доступним, інклюзивним та ефективним.

Розвиток соціального діалогу в Україні може суттєво покращитися завдяки використанню сучасних цифрових технологій та соціальних мереж. Ці інструменти здатні стати ефективними засобами налагодження комунікації між різними сторонами соціального діалогу, сприяти поширенню інформації про його сутність та важливість, а також забезпечити залучення громадян до активної участі в обговоренні суспільно важливих питань.

Соціальні мережі можуть відігравати роль платформи для поширення інформації, стимулюючи інтерес громадян до соціального діалогу та заохочуючи їх до участі. Одночасно онлайн-платформи для обговорень пропонують унікальну можливість для організації публічних консультацій із залученням громадськості до розгляду важливих питань. Використання інструментів

електронної демократії, таких як електронні референдуми, створює додаткові можливості для прямої участі громадян у прийнятті рішень у межах соціального діалогу.

Спільні проєкти, реалізовані між учасниками соціального діалогу, можуть сприяти пошуку нових шляхів співпраці, формуванню довіри та досягненню компромісів. Для цього ефективним інструментом можуть стати спеціалізовані онлайн-платформи, які дозволять сторонам вести переговори у зручному цифровому форматі, незалежно від географічного розташування.

Розвиток інновацій у соціальному діалозі в Україні залежить від кількох позитивних факторів. Важливим є наявність політичної волі до підтримки цього процесу, зацікавленість громадськості у впровадженні цифрових технологій, розвиток відповідної цифрової інфраструктури, а також підготовка кваліфікованих фахівців, здатних ефективно використовувати ці інновації.

Втім, існують і стримувальні фактори, які ускладнюють впровадження інновацій у соціальний діалог. До таких належать нестабільна політична ситуація, низький рівень культури соціального діалогу в суспільстві, обмежене фінансування для розвитку цифрових ініціатив, а також недостатня обізнаність населення про потенційні переваги інноваційних підходів.

Інноваційні технології мають значний потенціал зробити соціальний діалог в Україні більш ефективним, відкритим та інклюзивним. Проте для реалізації цього потенціалу необхідно створити умови для подолання існуючих бар'єрів та активізації сприятливих факторів. Це включає забезпечення стабільної політичної підтримки, інвестиції у цифрову інфраструктуру та підвищення рівня обізнаності громадськості. Лише за цих умов інновації стануть дієвим інструментом для модернізації соціального діалогу та підвищення його впливу на суспільно-політичні процеси.

Сучасні аналітичні платформи, засновані на технологіях штучного інтелекту (ШІ) та машинного навчання, відкривають нові горизонти для моніторингу та аналізу громадської думки. Використовуючи дані з різноманітних відкритих джерел — таких як соціальні мережі, ЗМІ, офіційні

документи, аудіо- та відеоматеріали, — ці платформи можуть забезпечувати глибоке розуміння суспільних настроїв. Вони дозволяють ідентифікувати актуальні для громадськості теми, оцінювати її ставлення до різних аспектів суспільного життя та відслідковувати динаміку змін і напрямки тенденцій у громадській думці.

Отримані за допомогою таких платформ дані мають широке практичне застосування. Наприклад, уряди можуть використовувати результати аналізу для оцінки сприйняття суспільством їхньої політики, реагування на нагальні проблеми громадян і створення стратегій, орієнтованих на покращення соціального діалогу. Це дозволяє не лише точніше розуміти потреби населення, а й формувати ефективніші плани дій для досягнення суспільно важливих цілей.

Приватні компанії також можуть активно впроваджувати аналітичні інструменти для дослідження громадської думки стосовно своїх продуктів і послуг. Це сприяє вдосконаленню пропонованих рішень, оптимізації клієнтського сервісу та глибшому розумінню потреб і очікувань споживачів. Аналогічно громадські організації можуть використовувати такі технології для моніторингу громадського інтересу до важливих соціальних питань, залучення нових прихильників до своєї діяльності та підвищення обізнаності про актуальні виклики.

Окремим прикладом успішного використання подібних платформ є аналітичний інструмент Palantir Gotham, що широко застосовується урядом США. Ця система збирає та аналізує дані з численних джерел, включаючи соціальні медіа, ЗМІ, офіційні документи й інші матеріали. Завдяки застосуванню алгоритмів ШІ, платформа дозволяє виявляти суспільні настрої, оцінювати рівень підтримки політичних ініціатив, ідентифікувати потенційні ризики, такі як соціальні заворушення чи загрози безпеці, а також пропонувати плани реагування на ці виклики.

Palantir Gotham використовується різними урядовими установами, зокрема Міністерством оборони, Міністерством внутрішньої безпеки та Центральним розвідувальним управлінням США. Крім того, деякі великі корпорації, також

застосовують цю платформу для власних потреб. Робота платформи базується на кількох етапах: спочатку дані збираються з різних джерел, потім аналізуються за допомогою алгоритмів ШІ, виявляються основні тенденції та ризики, після чого формуються рекомендації для реагування.

Хоча такі технології демонструють величезний потенціал для моніторингу громадської думки та виявлення загроз, важливо зазначити ризики їхнього використання. Зловживання подібними інструментами може призвести до порушень демократичних принципів і прав людини. Відсутність належного регулювання або етичного нагляду створює загрозу використання цих платформ для маніпуляції суспільними настроями чи незаконного збору персональних даних.

У підсумку, аналітичні платформи на основі ШІ є потужним ресурсом, здатним значно посилити ефективність прийняття рішень у сфері політики, бізнесу та соціальних ініціатив. Однак їхнє впровадження вимагає збалансованого підходу, який забезпечить безпеку, прозорість і захист прав громадян.

Аналітичні платформи, побудовані на основі штучного інтелекту (ШІ) та машинного навчання, відкривають нові можливості для моніторингу громадської думки, забезпечуючи швидкість, точність і неупередженість аналізу. Вони здатні збирати й обробляти великі обсяги інформації з різноманітних джерел за короткий час, виявляючи тенденції та закономірності, які можуть бути непомітні для людського аналізу. Такі системи працюють без впливу особистих упереджень, характерних для людей, що підвищує об'єктивність отриманих даних.

Ці технології вже знаходять застосування в різних галузях. Наприклад, компанії використовують ШІ для надання персоналізованих рекомендацій покупцям, базуючи свої пропозиції на аналізі історії покупок і поведінки клієнтів. Інші компанії, активно використовують чат-ботів для взаємодії з клієнтами, забезпечуючи цілодобову підтримку, швидке обслуговування й

адаптивну рекламу. Чат-боти дозволяють оптимізувати ресурси компаній, обробляючи великі обсяги запитів, заощаджуючи час і кошти.

Попри очевидні переваги, використання таких платформ має і свої недоліки. Моделі машинного навчання можуть виявитися упередженими, якщо навчалися на даних, що містять викривлення. Також існує ризик маніпуляцій із громадською думкою, поширення дезінформації або посилення існуючих упереджень. Крім того, хоча чат-боти ефективні у виконанні простих завдань, вони можуть виявитися обмеженими в складних сценаріях, що інколи викликає недовіру у клієнтів.

ІІІ-сервіси також активно використовуються в громадських організаціях. Завдяки аналітиці соціальних медіа, такі організації можуть ідентифікувати потенційних учасників заходів або донорів, створювати таргетовану рекламу, автоматизувати процеси, наприклад, розсилку запрошень або збір коштів. Це значно спрощує організацію кампаній та подій, дозволяючи зосередитися на стратегічних цілях.

Важливо, що аналітичні платформи на основі ІІІ мають потенціал для вдосконалення соціального діалогу та партнерства. Вони сприяють кращому розумінню різних точок зору, допомагають вирішувати конфлікти й досягати спільних цілей. Однак при їхньому використанні необхідно дотримуватись етичних принципів і враховувати можливі обмеження, щоб уникнути зловживань і забезпечити відповідальне застосування технологій.

Сервіси на основі штучного інтелекту мають значний потенціал у створенні безпечних та інклюзивних просторів для взаємодії в цифровому середовищі. Вони можуть бути використані для автоматичного виявлення та усунення мови ворожнечі, дискримінаційних висловлювань і агресивної поведінки в соціальних мережах. Завдяки таким технологіям можна забезпечити комфортне середовище для обговорення, де всі учасники відчуватимуть себе захищеними та почутими. Крім того, штучний інтелект може сприяти підтримці діалогу між представниками різних культур, мовних спільнот і світоглядних

груп. Наприклад, технології ШІ здатні забезпечувати автоматичний переклад мов у режимі реального часу, полегшуючи взаєморозуміння та співпрацю.

Також можливе впровадження ШІ у створення нових моделей співпраці та партнерства, таких як платформи для обміну ідеями та спільного управління проектами. Такі системи можуть допомагати організаціям та окремим людям працювати над спільними завданнями, об'єднуючи їхні ресурси та експертизу.

Інтеграція штучного інтелекту у сферу соціального діалогу та соціального партнерства сприяє підвищенню ефективності комунікації між різними сторонами. Наприклад, ШІ може забезпечити доступність інформації для представників різних мовних груп за допомогою інструментів перекладу в реальному часі. Крім того, платформи на основі ШІ можуть полегшувати процеси переговорів, надаючи учасникам засоби для об'єктивного аналізу ситуації та спільної роботи над вирішенням проблем.

ШІ також ефективний у виявленні упереджень або конфліктів, які можуть виникати під час соціального діалогу. Аналізуючи дані соціальних медіа, платформи на основі штучного інтелекту здатні ідентифікувати ознаки дискримінації чи упередженості, що дозволяє вчасно реагувати на них. Під час переговорів такі системи можуть виявляти нерозуміння між сторонами чи потенційні конфлікти, пропонуючи стратегії для їх вирішення.

Крім того, аналітичні інструменти на базі ШІ допомагають визначати пріоритетні проблеми для розв'язання, аналізувати альтернативи та пропонувати оптимальні шляхи їх вирішення. Наприклад, завдяки системам машинного навчання можна розробляти моделі компромісу, які забезпечують баланс інтересів між сторонами соціального партнерства.

Таким чином, інтеграція ШІ у процеси соціального діалогу та співпраці здатна сприяти побудові більш відкритого, ефективного та гармонійного суспільства. Водночас важливо використовувати ці технології відповідально, враховуючи їхні обмеження та можливі ризики.

Сервіси на основі штучного інтелекту (ШІ) мають потенціал суттєво покращити якість і доступність соціального діалогу, сприяючи більш ефективній

комунікації, аналізу та вирішенню конфліктів. Вони допомагають створювати безпечні, інклюзивні простори для взаємодії, виявляти мову ворожнечі та дискримінацію, а також сприяють співпраці між різними соціальними групами.

Переваги використання ІІІ для соціального діалогу та партнерства:

- Швидкість та ефективність: ІІІ здатен оперативно обробляти великі обсяги даних і видавати результати, що важливо для моніторингу громадської думки та реагування на суспільні настрої.

- Об'єктивність: ІІІ виключає вплив людських упереджень у процесі аналізу, забезпечуючи більш неупереджені висновки.

- Адаптивність: Інструменти ІІІ можна налаштовувати відповідно до конкретних потреб, що підвищує їхню ефективність у різних сценаріях.

Існують також певні ризики та обмеження.

- Можливість упередженості: Алгоритми можуть навчатися на даних, які містять упередження, що може призводити до хибних результатів.

- Поширення дезінформації: ІІІ може бути використаний для маніпуляцій громадською думкою, наприклад, через розповсюдження неправдивої інформації.

- Технічні та етичні виклики: Використання ІІІ потребує високого рівня відповідальності, адже некоректне застосування може призвести до порушення прав людини або конфіденційності.

Впровадження систем ІІІ у соціальний діалог сприяє більшій ефективності вирішення конфліктів, пошуку компромісів і розробці спільних стратегій для досягнення цілей. Водночас важливим є усвідомлення обмежень цих технологій та забезпечення відповідального підходу до їх застосування.

Штучний інтелект є потужним інструментом, здатним трансформувати соціальний діалог та партнерство. Він сприяє об'єднанню суспільства, аналізу його потреб та вирішенню проблем. Однак успішне використання цих можливостей потребує усунення ризиків, дотримання етичних норм і збереження демократичних цінностей.

ВИСНОВКИ

У роботі проведено теоретичний аналіз та запропоновані рекомендації щодо розвитку громадянське суспільство як основа партнерства з гуманітарними організаціями в умовах глобальних конфліктів.

Виконане дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. У сучасному світі громадянське суспільство опиняється перед надскладними умовами, пов'язаними з війною, глобальними конфліктами та дестабілізаційними діями. Глобальні конфлікти включають широкий спектр заходів, таких як військові дії, економічний тиск, інформаційні атаки, спрямовані на підриг демократичних інституцій, економічної стабільності та суспільного порядку. Для України, яка зіткнулася з такими загрозами, розвиток соціального діалогу та партнерства між різними сторонами суспільства є надзвичайно важливим завданням. Воно стосується як державного рівня, так і роботи гуманітарних організацій і організацій громадянського суспільства.

2. Громадянське суспільство в Україні вже демонструє великий потенціал у протидії глобальним конфліктам. Громадські організації працюють у таких сферах, як боротьба з пропагандою і дезінформацією, захист демократичних цінностей, забезпечення прав людини та сприяння соціальній стабільності. Для того щоб ці зусилля були ефективними, важливо створити умови для розвитку соціального діалогу. Це включає: чітку правову базу для регулювання відносин між сторонами соціального діалогу; підтримку профспілок – зміцнення їхньої позиції та ролі в переговорах; доступ до інформації – забезпечення сторонам необхідних ресурсів для інформованих і продуктивних переговорів; регулярність діалогу – організація періодичних зустрічей та консультацій.

3. Освіта є ключовим фактором у зміцненні громадянського суспільства. Забезпечення доступу до громадянської освіти для всіх верств

населення дозволяє підвищувати обізнаність громадян про їхні права та роль у суспільстві. Громадські та гуманітарні організації, що займаються захистом прав і свобод, повинні отримувати підтримку від держави у вигляді фінансування, консультування та ресурсів. Це дозволить їм ефективніше реагувати на порушення прав людини та свободи слова, а також активно протидіяти конфліктам та загрозам.

4. Інтеграція штучного інтелекту (ШІ) у соціальний діалог і партнерство відкриває нові можливості для підвищення ефективності комунікації. ШІ-сервіси можуть використовуватися для: перекладу мов у реальному часі, що забезпечить доступність діалогу для різних громад; виявлення упереджень і розбіжностей у соціальних медіа або під час переговорів; розробки моделей співпраці для пошуку компромісів і вирішення конфліктів; аналізу даних для визначення пріоритетів у соціальних ініціативах. Разом із тим, використання таких технологій має здійснюватися відповідально, щоб уникнути ризиків порушення приватності чи маніпулювання громадською думкою.

5. Можемо запропонувати наступні рекомендації. Публічним органам влади: розробити та впровадити чітке законодавство, яке гарантує рівність сторін соціального діалогу; забезпечити фінансову та технічну підтримку громадським організаціям, що працюють у сфері протидії конфліктам; дотримуватися принципів прозорості й відкритості, щоб підвищити довіру громадян і захистити громадські інституції від репресій. Громадським організаціям: зосередитися на освітніх програмах, які сприяють підвищенню рівня обізнаності громадян про важливість соціального діалогу; розвивати партнерство між організаціями для обміну досвідом і реалізації спільних проектів; активно залучати молодь до ініціатив, спрямованих на розвиток демократичних інститутів і стабільності. Громадянському суспільству: підвищувати культуру соціального партнерства шляхом інформування громадян про значення їхньої участі в суспільних процесах; створювати умови для співпраці між різними групами населення через публічні дискусії, форуми й освітні заходи.

Отже, ефективний соціальний діалог та соціальне партнерство є ключовими елементами зміцнення громадянського суспільства в умовах сучасних викликів. Інтеграція інновацій, забезпечення підтримки з боку держави та розвиток громадянської освіти сприятимуть підвищенню стійкості суспільства до глобальних конфліктів і розбудові демократичної України.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Англійсько-український словник термінів і понять з державного управління / [авт.-уклад. Г.Райт та ін.; пер. В. Івашко.]. – К.: Основи, 1996. – С. 27.
2. Бакуменко В. Державне управління : курс лекцій / В. Бакуменко, Д. Дзвінчук, О. Поважний. – Ів.-Франківськ : Місто НВ, 2011. – 536 с.
3. Барометр ОГС 2022 або Як війна мобілізувала громадянське суспільство України. Європейський простір. URL: <https://euprostor.org.ua/stories/213530> (Дата звернення: 15.12.2024)
4. Бєспєка В.Ю. Пропаганда США на СРСР в період Холодної війни (1946 - 1991 рр.): американський погляд. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Bespeka_Vadym/Propahanda_SShA_na_SRSR_v_period_Kholodnoi_viiny_1946-1991_rr_amerikanskyi_pohliad/ (Дата звернення: 15.12.2024)
5. Боголіб Т. М. Розумне зростання в Україні: проблеми та перспективи розвитку // Т. М. Боголіб [Електронний ресурс] – Режим доступа : <https://elibrary.ru/item.asp?id=25357492>.
6. Бутурлакiна Т. О. Фiнансова децентралiзацiя як фактор економiчного зростання рєгiонiв /Т. О. Бутурлакiна, В. Т. Мiнкович // Наук. вiсн. Ужгород, ун-ту. Сер. : «Економiка». – 2017.-№ 31 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekoi/2017_31/statti/4_8.htm.
7. В.В.Мокляк. Сучасний досвід США у запобiгання тероризму. Нацiональний юридичний унiверситет iменi Ярослава Мудрого. URL: <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/155470> (Дата звернення: 15.12.2024)
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад, і голов, ред. В. Т. Бусел. – К. ;Ірпiнь : Перун. – 2001. – 1440 с

9. Ворона П. В. Місцеве самоврядування і політичні партії в Україні : [монографія] / Ворона П. В. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. – 184 с.
10. Громадянське суспільство України в умовах війни – 2022. Звіт за результатами дослідження. Єднання. URL: <https://ednannia.ua/news/nashi-novini/12447-gromadyanske-suspilstvo-ukrajini-v-umovakh-vijni-2022-zvit-za-rezultatami-doslidzhennya> (Дата звернення: 15.12.2024)
11. Європейська стратегія щодо інновацій та доброго врядування на місцевому рівні. Режим доступу : <http://irgo.org.ua/politika-i-vlast/evropejska-strategiya-shhodo-innovacij-ta-dobrogo-vryaduvannya-na-miscevomurivni>
12. Європейська хартія міст II. Маніфест нової урбаністики. Режим доступу : <http://www.logincee.org/file/15879/library>
13. Європейська хартія місцевого самоврядування та розвиток місцевої і регіональної демократії в Україні. Науково-практичний посібник. / Упоряд. О.В. Бейко, А.К. Гук, В.М. Князєв / За ред. М.О. Пухтинського, В.В. Толкованова. – К.: Крамар, 2003. – 396 с.
14. Закон «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» чинний від 15.08.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-IX> (Дата звернення: 15.12.2023)
15. Захист та податкові новації у країні волонтерів: Україна впроваджує важливі зміни. Європейський простір. URL: <https://euprostor.org.ua/stories/202333> (Дата звернення: 15.12.2024)
16. Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішення, ухвалений Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи на засіданні 1 жовтня 2009 року, CONF/PLE(2009)CODE1. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802eeddb> (Дата звернення: 15.12.2024)
17. Конституція України, документ 254к/96-ВР в редакції від 01.01.2020 р. Законодавство України: офіційний інтернет-портал Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

18. Мальчиков, Ф. В.; Толстанов, О. К. Роль інститутів громадянського суспільства в публічному адмініструванні. Інвестиції: практика та досвід, 2021, 15: 93-99. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/15_2021/16.pdf (Дата звернення: 15.12.2024)
19. Нацистська пропаганда. Енциклопедія голокосту. United States Holocaust Memorial Museum. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/uk/article/nazi-propaganda> (Дата звернення: 15.12.2024)
20. Н.М. Волвенко. Вплив інформаційного простору на соціальне здоров'я суспільства: глобалізаційний вимір. URL: <https://doi.org/10.34142/24130060.2020.20.1.02> (Дата звернення: 15.12.2024)
21. Пилипів І. ШІ проти пропаганди: як стартап Mantis Analytics бореться з російською дезінформацією. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/11/15/706604/> (Дата звернення: 15.12.2024)
22. Попович К. В. Гібридна війна як сучасний спосіб ведення війни: історичний та сучасний виміри / К. В. Попович // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Історія. - 2016. - Вип. 2. - С. 75-79. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuist_2016_2_13 (Дата звернення: 15.12.2024)
23. Потапенко С. А. Особливості вирішення питань адміністративно-територіального устрою військово-цивільними та військовими адміністраціями. Економіка та право. 2022. № 4. С. 10-19.
24. Про затвердження плану заходів до 2024 року щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021—2026 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 160-р від 14.02.2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-do-2024-roku-shc-a160r> (Дата звернення: 15.12.2024)
25. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР (редакція на 01.01.2017 р. підстава 1774-19) [Електронний ресурс].

– Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page2> – Назва з екрану.

26. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII (редакція від 19.10.2023) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

27. Про Національну Стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Указ Президента України від 29.09.2021 р. № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021> (Дата звернення: 15.12.2024)

28. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23 грудня 2010 р. №2862-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17> (Дата звернення: 15.12.2024)

29. Про утворення військових адміністрацій : Указ Президента України від 24.02.2022 №68/2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text>

30. Про Центр протидії дезінформації при РНБО України. URL: <https://cpd.gov.ua/documents/%d0%bf%d1%80%d0%be-%d1%86%d0%b5%d0%bd%d1%82%d1%80/> (Дата звернення: 15.12.2024)

31. Радченко О.В., Крутій О.М. Гібридні загрози системі територіальної організації влади в Україні як елемент російської агресії. Наукові перспективи, 7 (37) 2023. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7\(37\)-257-268](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7(37)-257-268) (Дата звернення: 15.12.2024)

32. Радченко О. В. Держава і демократія : мультисемантичний політичний словник. Харків: Вид-во Асоціації докторів державного управління, 2011. 312 с.

33. Соляр С.П. Інститути громадянського суспільства. Форум права : електрон. наук. фах. вид. – 2013. – № 1. – С. 933—938. – URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/3835> (Дата звернення: 15.12.2024)

34. Статистичний бюлетень «Діяльність громадських об'єднань в Україні». Державна служба статистики України. URL:

https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publpolit_u.htm (Дата звернення: 15.12.2023)

35. «Тристоронні консультації для сприяння застосуванню міжнародних трудових норм». Конвенція МОП № 144. Чинна з 16.05.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_175

36. Україна у цифрах статистичний збірник 2021. Державна служба статистики України 2022р. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/08/zb_Ukraine%20in%20figures_21u.pdf (Дата звернення: 15.12.2024)

37. Ушаков І. В. Поняття і сутність цивільно-військового співробітництва як засобу забезпечення національної безпеки України. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 13-14. С. 72-81.

38. Формування спроможних територіальних громад: практичний посібник (видання друге) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/posibnyk.tergrweb.pdf>.

39. Функції та повноваження місцевого самоврядування [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.cppk.cv.ua/i/2044348.doc.

40. Чепель О. Військові адміністрації та військово-цивільні адміністрації України: що в них спільного та відмінного в умовах воєнного стану? Інтернет-представництво юридичного факультету Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича від 13.06.2022 р. URL : <https://law.chnu.edu.ua/viiskovi-administratsii-ta-viiskovo-tsyvilni-administratsii>

41. Чернявська Б.В. Роль інститутів громадянського суспільства в діяльності публічної адміністрації: український та міжнародний аспект. Прикарпатський юридичний вісник 2020. Вип. 1 (30). С. 141—147. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v1_2020/32.pdf (Дата звернення: 15.12.2024)

42. Чого чекати від об'єднання громад? [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://despro.org.ua/upload/medialibrary/Gromada%20A5_PRINT_2.pdf

43. Шпет Я. Як розвивалася російська пропаганда. URL: <https://suspilne.media/culture/224927-ak-rozvivalasa-rosijska-propaganda/> (Дата звернення: 15.12.2024)

44. Ярова М. Українці створили III-платформу Mantis Analytics. Вона виявляє російські фейки URL: <https://ain.ua/2023/09/15/mantis-analytics/> (Дата звернення: 15.12.2024)

45. Agricultural civil dialogue groups. An official website of European Commission. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/committees-and-expert-groups/civil-dialogue-groups_en (Дата звернення: 15.12.2024)

46. M. Frąckiewicz. ChatGPT-4 i perspektywa mitytowego przekładu: ocinka stanu mownich instrumentów na osnovi III. URL: <https://ts2.space/uk/chatgpt-4-%D1%96-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0-%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%94%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%83/#gsc.tab=0> (Дата звернення: 15.12.2024)

47. Commission Decision of 16 December 2013 setting up a framework for civil dialogue in matters covered by the common agricultural policy and repealing Decision 2004/391/EC (2013/767/EU). Official Journal of the European Union. L 338/115, 17.12.2013. URL: https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2013.338.01.0115.01.ENG (Дата звернення: 15.12.2024)

48. Commission Delegated Regulation (EU) № 240/2014 of 7 January 2014 on the European code of conduct on partnership in the framework of the European Structural and Investment Funds. Official Journal of the European Union. L 74/1, 14.03.2014. URL: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R0240> (Дата звернення: 15.12.2024)

49. Consolidated versions of the Treaty on European Union (2012/C 326/01). Official Journal of the European Union. C 326, 26.10.2012. URL: http://data.europa.eu/eli/treaty/teu_2012/oj (Дата звернення: 15.12.2024)

50. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union (2012/C 326/01). Official Journal of the European Union. C 326, 26.10.2012. URL: https://eurlex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj (Дата звернення: 15.12.2024)

51. Developing civil dialogue under the Treaty of Lisbon: European Parliament resolution of 13 January 2009 on the perspectives for developing civil dialogue under the Treaty of Lisbon (2008/2067(INI). Official Journal of the European Union. CE 46/23, 24.02.2010. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52009IP0007> (Дата звернення: 15.12.2024)

52. Establishing horizontal rules on the creation and operation of Commission expert groups: Commission Decision of 30.05.2016 C(2016) 3301 final. Brussels 2016. URL: [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=C\(2016\)3301&lang=en](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=C(2016)3301&lang=en) (Дата звернення: 15.12.2024)

53. Gotham, The Operating System for Global Decision Making. Palantir Technologies Inc. URL: <https://www.palantir.com/platforms/gotham/> (Дата звернення: 15.12.2024)

54. Guidelines for civil participation in political decision making: Committee of Ministers Document (CM(2017)83-final) adopted on 27 September 2017. URL: <https://rm.coe.int/guidelines-for-civil-participation-in-political-decision-making-en/16807626cf#:~:text=Civil%20participation%20should%20seek%20to,that%20public%20needs%20are%20met> (Дата звернення: 15.12.2024)

55. Our History. INTRAC for civil society. URL: <https://www.intrac.org/who-we-are/our-history> (Дата звернення: 15.12.2024)

56. 36. Kahan R. Russian influence campaign shares bogus articles by fake Israeli news websites. URL: <https://www.ynetnews.com/business/article/rknlzep93> (Дата звернення: 15.12.2023)

57. L. Ravo. Towards an open, transparent, and structured EU civil dialogue Civil society's views on challenges and opportunities for an effective implementation

of Article 11 TEU. European Civic Forum; Civil Society Europe. April 2021. 43 p.
URL: <https://civic-forum.eu/wp-content/uploads/2021/02/Civil-Dialogue-Study.pdf>
(Дата звернення: 15.12.2024)

58. On the European democracy action plan: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (COM(2020) 790 final). Brussels, 3.12.2020. URL: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0790&from=EN> (Дата звернення: 15.12.2024)

59. Opinion of the Economic and Social Committee on the Commission discussion paper «The Commission and non-governmental organisations: building a stronger partnership» (2000/C 268/15). Official Journal of the European Union. C 326, 19.09.2000. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52000AC0811> (Дата звернення: 15.12.2024)

60. Our Mission and Vision. Independent Sector. URL: <https://independentsector.org/about/mission-and-strategy/> (Дата звернення: 15.12.2024)

61. Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach. OSCE, Vienna, February 2014. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/d/111438.pdf>
(Дата звернення: 15.12.2024)

62. Principles, procedures and action for the implementation of Articles 11(1) and 11(2) of the Lisbon Treaty, SOC/423: EESC opinion adopted on 15.11.2012. URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/eesc-opinion-articles-111-and-112-lisbon-treaty> (Дата звернення: 15.12.2024)

63. Protect Cognitive Security in Real-Time. Mantis Analytics. URL: <https://mantisanalytics.com/> (Дата звернення: 15.12.2023)

64. Register of Commission Expert Groups. European Commission official website. URL: <https://ec.europa.eu/transparency/expert-groups-register/screen/home>
(Дата звернення: 15.12.2024)

65. Russack S. Pathways for Citizens to Engage in EU Policymaking. CEPS Policy Insights. November 2018. № 14. URL: https://www.ceps.eu/wp-content/uploads/2018/11/PI2018_14_SR_2CU%20chapter%20on%20Pathways%20for%20Citizens%20to%20Engage%20in%20EU%20Policymaking.pdf (Дата звернення: 15.12.2024)
66. Rychly L., Pritzer R. Social Dialogue at National Level in the EU Accession Countries. Geneva, International Labour Organization, 2003. URL: <https://ideas.repec.org/p/ilo/ilowps/993688933402676.html> (Дата звернення: 15.12.2024)
67. Social dialogue. International Labour Organization. URL: <https://www.ilo.org/ifpdial/areas-of-work/social-dialogue/lang--en/index.htm> (Дата звернення: 15.12.2024)
68. The Role of Civil Society in Preventing Terrorism. OSCE, 16.05.2007. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/9/25142.pdf> (Дата звернення: 15.12.2024)
69. Věra Jourová, Vice-president (2019-2024) Responsibilities. European Commission official website. URL: https://commissioners.ec.europa.eu/vera-jourova_en (Дата звернення: 15.12.2024)